

Neke karakteristike obitelji pomoraca

Antičević, Magdalena

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:932456>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-14**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zadru

Odjel za psihologiju

Diplomski sveučilišni studij psihologije (jednopedmetni)

Magdalena Antičević

Neke karakteristike obitelji pomoraca

Diplomski rad

Zadar, 2020.

Sveučilište u Zadru
Odjel za psihologiju
Diplomski sveučilišni studij psihologije (jednopedmetni)

Neke karakteristike obitelji pomoraca

Diplomski rad

Studentica:

Magdalena Antičević

Mentorica:

Doc. dr. sc. Ivana Macuka

Zadar, 2020.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Magdalena Antičević**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Neke karakteristike obitelji pomoraca** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uredenoga rada.

Zadar, 11. svibnja 2020.

Neke karakteristike obitelji pomoraca

SAŽETAK

Obiteljsku klimu u obiteljima pomoraca neminovno obilježava očeva profesija, jer pomorstvo uključuje rad i život daleko od kuće i samim time utječe na sve aspekte života pomorca, ali i njegove obitelji. Djeca žive u obiteljima koje su periodično potpune što može utjecati na njihove obiteljske odnose i psihosocijalni razvoj djeteta. S obzirom na navedeno, u okviru ovog istraživanja ispitat će se neki aspekti odnosa adolescenata i roditelja u obiteljima pomoraca.

Preciznije, cilj ovog istraživanja je ispitati razlike u percipiranom roditeljskom ponašanju i kvaliteti privrženosti roditeljima od strane adolescenata kao i u roditeljskim samoprocjenama roditeljskog ponašanja i roditeljske kompetentnosti između očeva i majki. Također, cilj ovog istraživanja bio je provjeriti stupanj slaganja u nezavisnim procjenama roditeljskog ponašanja procijenjenih od strane adolescenata i roditelja (zasebno očeva i majki) te provjeriti doprinos nekih sociodemografskih karakteristika očeva i adolescenata, karakteristika posla pomoraca i varijabli odnosa očeva i adolescenata u procjeni otuđenosti od očeva pomoraca.

Mjerni instrumenti korišteni u ovom istraživanju su: *Inventar privrženosti roditeljima i vršnjacima*, *Upitnik roditeljskog ponašanja – 29* te *Skala roditeljske kompetentnosti*. U istraživanju je sudjelovalo 49 cjelovitih obitelji pomoraca koje su uključivale majke, očeve i adolescente (N=147) većinom iz Zadarske županije. Na temelju dobivenih rezultata istraživanja utvrđeno je da adolescenti percipiraju majčino ponašanje toplijim i u većoj mjeri kontrolirajućim, u odnosu na očevu. Također, majke percipiraju da iskazuju veću podršku adolescentima u odnosu na očeve. Kada je riječ o procjenama privrženosti, adolescenti izvještavaju o kvalitetnijoj komunikaciji i većem povjerenju u odnosu s majkama. Ujedno majke navode veću roditeljsku kompetentnost i izraženije zadovoljstvo roditeljstvom u odnosu na očeve. Provedenim korelacijskim analizama utvrđen je umjeren stupanj slaganja procjena adolescenata i samoprocjena različitih dimenzija roditeljskog ponašanja očeva i majki. Rezultati hijerarhijske analize ukazuju na značajan doprinos roditeljske podrške očeva i restriktivne kontrole očeva u objašnjenju otuđenosti adolescenata od očeva pomoraca. Drugim riječima, adolescenti koji percipiraju više podrške i manje kontrole očeva navode niže procjene otuđenosti u odnosu s ocem.

KLJUČNE RIJEČI: obitelji pomoraca, roditeljsko ponašanje, roditeljska kompetentnost, kvaliteta privrženosti roditeljima

Some characteristics of seafarers families

ABSTRACT

The family climate in the families of seafarers is strongly influenced by the father's profession, because it includes work and life far away from home and thus affects all aspects of seafarer's life as well as the life of his family. Children live in families that are periodically complete which can influence the family relations and psychosocial development of the child. Since seafarers are frequently absent for a couple of months, this research focuses on some aspects of relations between the adolescents and their parents.

The aim of this research is to examine the differences in the perceived parental behavior and quality of attachment to their parents from adolescent's point of view and parent's self assessment on their parental behavior and their parental competencies between mothers and fathers. Furthermore, to compare the independent assessments of parental behavior from both the parent and the adolescent and to examine the contribution of some social demographic characteristics of fathers and adolescents, characteristics of a seafarer's profession and variables which are linked to the relation of fathers and adolescents in the adolescent's assessment of the feeling of alienation from the fathers.

The measuring methods used in this research are: *Inventory of attachment to parents and peers*, *Questionnaire of parental behavior – 29*, *The parental competence scale*. 49 families of seafarers have participated in the research, which included mothers, fathers and adolescents (N=147) mostly from the county of Zadar. Based on the results of the research it has been established that adolescents perceive mother's behavior warmer and more controlling than the father's. Also, mothers perceive that they provide greater support to adolescents compared to fathers. Regarding assessments of attachment, adolescents report a better quality of communication and greater level of trust in their relations with the mother. Mothers consider themselves more competent parents and they are more satisfied with the parenthood than the fathers. The analysis shows that there's a moderate level of correlation between the assessment of adolescents and the parental self assessment in various dimensions of parental behavior. Results of the hierarchical analysis show a considerable contribution of father's support and restrictive control in adolescent's alienation from their father. In other words, adolescents which perceive more support and less control from their fathers report lesser levels of alienation in their relation with the father.

KEYWORDS: families of seafarers, parental behavior, parental competence, quality of attachment to parents

SADRŽAJ:

1. UVOD.....	2
1.1 Život obitelji pomoraca	1
1.2 Roditeljstvo.....	4
1.2.1 Roditeljsko ponašanje.....	5
1.2.2 Majčinstvo i očinstvo – razlike u roditeljstvu između očeva i majki	7
1.2.3 Suvremeni modeli roditeljstva – odrednice i posljedice	11
1.2.4 Kompetentnost u roditeljskoj ulozi kao važna odrednica roditeljskog ponašanja	12
1.3 Privrženost djece i roditelja	13
1.3.1 Uloga oca u razvoju adolescenata	16
2. CILJ I PROBLEMI ISTRAŽIVANJA.....	18
2.1 Polazište i cilj istraživanja	18
2.2 Problemi i hipoteze	18
3.1 Sudionici istraživanja	20
3.2 Mjerni instrumenti.....	22
3.3 Postupak istraživanja.....	25
4. REZULTATI.....	26
4.1 Deskriptivni parametri.....	26
4.2 Razlike u procjenama dimenzija roditeljskog ponašanja očeva i majki i dimenzijama privrženosti očevima i majkama kod adolescenata	28
4.3 Razlike u samoprocjenama dimenzija roditeljskog ponašanja te u samoprocjenama roditeljske kompetentnosti majki i očeva	29
4.4 Usporedba i stupanj slaganja podataka dobivenih nezavisno od strane adolescenata, majki i očeva u procjeni dimenzija roditeljskog ponašanja	30
4.5 Doprinos sociodemografskih karakteristika očeva i adolescenata, karakteristika posla, roditeljske kompetentnosti očeva i očevog roditeljskog ponašanja u objašnjenju otuđenosti od očeva pomoraca kod adolescenata	32
5. RASPRAVA	35
5.1 Razlike u percepciji roditeljskog ponašanja, kvaliteti privrženosti te roditeljskoj kompetentnosti	35

5.2 Stupanj slaganja podataka dobivenih nezavisno od strane adolescenata, majki i očeva u procjeni dimenzija roditeljskog ponašanja (roditeljska podrška, restriktivna kontrola i popustljivost)	40
5.3 Odrednice procjene otuđenosti od očeva pomoraca kod adolescenata	42
5.4 Ograničenja istraživanja	43
6. ZAKLJUČCI.....	45
7. LITERATURA.....	46
8. PRILOZI	61
8.1 Prilog 1.	61

1.UVOD

Različite profesije uključuju rad i život daleko od kuće, npr. rad u vojsci, pomorstvu, rudarstvu, prodaji, transportu, izgradnji, itd. Takvi poslovi uključuju čestu odsutnost iz vlastitog doma i utječu na sve aspekte života zaposlenih i njihovih obitelji. Obuhvaćaju promjenu mjesta stanovanja, djeluju na zdravlje čovjeka, znače promjenu u društvenom životu čovjeka, odvajanje od obitelji, a samim time i propuštanje važnih životnih događaja svojih bližnjih (Hubinger, Parker i Clavarino, 2002). S obzirom da je pomorstvo vrlo česta profesija u Hrvatskoj, a posebice u Dalmaciji, provedena su istraživanja izazova unutar profesije pomorstva. Odnosno, ispitani su različiti aspekti života pomoraca počevši od zadovoljstva poslom (Penezić, Slišković i Kevrić, 2013) preko stresa na poslu, do zdravstvenog stanja pomoraca (Slišković i Penezić, 2015; Slišković i Juranko, 2018) te dobrobiti partnerica pomoraca (Juranko, 2018).

Generalno, istraživanja o promjenama i izazovima u obiteljskom kontekstu kod pomoraca nisu zastupljena tema u istraživanjima, te je nužno proširiti spoznaje u tom području života pomoraca i njihovih obitelji (Slišković, 2017). Osobito su rijetko u istraživanjima pomorstva zastupljene žene i djeca pomoraca, stoga se u okviru ovog istraživanja usmjerilo upravo na njihovu percepciju obiteljskog života i izazova roditeljstva.

1.1 Život obitelji pomoraca

Posao pomorca može se okarakterizirati kao stresan, a brojni su faktori koji doprinose tome (Jeżewska, Leszczyńska i Jaremin, 2006). Niz istraživanja bavio se upravo time kako faktori kao što su osobine ličnosti, promjene bioritma, umor, nedostatak privatnosti, suženi životni prostor, odnos s kolegama, odvojenost od bližnjih utječu na dobrobit pomorca i njihovo zadovoljstvo poslom. Slišković i Penezić (2015) su u svom radu naveli primarne izvore zadovoljstva kod hrvatskih pomoraca. Na prvom mjestu je plaća, uz koju se vežu i redovna primanja, kao i vjerojatnost ostanka na određenoj poziciji, zatim slijedi povoljnost ugovora koja se odnosi na omjer slobodnih i radnih dana. Povoljnost ugovora je vrlo važna jer podrazumijeva slobodne dane pomorca kada može planirati vrijeme s obitelji (Oldenburg, Baur i Schlaich, 2010). Još jedna karakteristika posla je vrlo važna u pomorstvu, a odnosi se na zainteresiranost pomorca za posao. Raditi posao za koji su se obrazovali, koji je izazovan i zanimljiv, izvor je zadovoljstva i pruža osjećaj kompetentnosti (Slišković i Penezić, 2015). S druge strane, kao što je očekivano, utvrđeno je da su pomorci s višim razinama depresivnosti manje zadovoljni životom, ali i poslom kojim se bave (Penezić i sur., 2013). Vulić-Prtorić (2004) navodi kako su istraživanja pokazala da je iskustvo depresije u današnjem svijetu sve češće. S obzirom na

izazove, otuđenost od obitelji i prijatelja pomorci su u riziku za razvoj emocionalnih teškoća poput depresije. Uvjeti života koji podrazumijevaju izolaciju, stresan posao, odvojenost od obitelji kao i usamljenost dovode do smanjenog zadovoljstva i depresivnosti (Hautzinger, 1998). Konstrukt usamljenosti sadrži više dimenzija (Ivanov, Penezić i Gregov, 1998), razlikuju se emocionalna i intimna usamljenost. Dok se emocionalna usamljenost odnosi na nedostatak prisnosti s bliskom osobom, intimna usamljenost je usmjerena na nedostatak intimne privrženosti prema nekome (Vulić-Prtorić, 2004). Socijalna usamljenost također je često spominjana u radovima o pomorcima, a odnosi se na izoliranost od društva. Budući da pomorci u prosjeku provedu pola godine na brodu, nisu u mogućnosti održavati socijalnu mrežu kao kad je njihov život vezan isključivo uz kopno. U istraživanjima se kao izvora nezadovoljstva i razlog napuštanja profesije pomorstva navodi upravo socijalna izolacija (Penezić i sur., 2013; Carotenuto, Molino, Fasanaro i Amenta, 2012). Osim toga navodi se i smanjena stabilnost u životu te odvojenost od obitelji i preopterećenost poslom koja rezultira umorom (Penezić i sur., 2013). Odvojenost od obitelji uzrokuje separacijsku anksioznost koja je kod dugih plovidbi izražena. Komunikacija pomorca s obitelji je tada ključna jer je prema istraživanjima jedan od najvažnijih faktora ostanka na brodu, odnosno odlaska s broda. Pomorci navode kako je pristup internetu, a samim time i dobra komunikacija s obitelji jedan od razloga koji može zadržati pomorce na brodu čak i duži period. Komunikacija omogućava da se obitelj uvjeri da je partner ili otac izvan opasnosti, radi podrške, održavanja prisnosti, rješavanja stresa te održavanja povezanosti s djecom. Na taj način pomorac ima informacije o tome kakvo je stanje kod kuće, a ima mogućnost da nakupljeni stres i probleme podijeli s obitelji. S jedne strane to je dobro jer može primiti podršku bližnjih kao odgovor na svoje probleme, ali s druge strane može dovesti do napetosti i konflikta u obitelji (Carotenuto i sur., 2012). Današnje tehnologije omogućavaju pomorcima da vide svoju djecu pomoću video poziva pa je period prilagodbe po povratku pomorca kraći i manje stresan za obje strane, a isto tako omogućavaju održavanje emocionalne veze, pomoć majkama oko odgoja i donošenja važnih odluka. Stoga, nije sva odgovornost na partnericama jer ipak pomorci sudjeluju u donošenju odluka. Prije otprilike petnaest godina, odlazak pomorca značio je za obitelj da će njegovo lice vidjeti tek pri ponovnom povratku. Različiti su načini na koje su se djeca nosila s tim, od pokazivanja agresije do zatvaranja u sebe. Prema tome pomorske tvrtke bi trebale upotrijebiti dostupnost češće komunikacije zaposlenika s obitelji kako bi smanjile problem socijalne izolacije i odvojenosti od obitelji, zadržali pomorce na brodu, ali i unutar profesije pomorstva (Papachristou, Stantchev i Theotokas, 2015).

Istraživanja pokazuju da bračni status pomoraca također utječe na zadovoljstvo poslom i životom općenito. Zadovoljniji su oženjeni pomorci te pomorci koji imaju djecu kako poslom

tako i životom, jer njihov posao ima smisao. Odnosno, rade kako bi svojoj obitelji omogućili bolji život, a upravo to im daje motivaciju (Penezić i sur., 2013). U obiteljima u kojima je partner pomorac česte su situacije u kojima se partneri razdvajaju u važnim životnim događajima, jer partner zbog odsustva povezanog s poslom ne može prisustvovati obiteljskim događajima (primjerice proslave rođendana, godišnjice, vjenčanja i sprovodi). Općenito, obiteljski događaji su situacije u kojima se obitelj ili parovi još više povezuju, a s obzirom na to da pomorci nemaju mogućnost planiranja vlastitog rasporeda na poslu prema svojim željama vrlo često propuštaju obiteljske događaje što pridonosi osjećaju dijeljenog identiteta (Felmlee i Sprechler, 2000). Posebice važni događaji su oni koji se odnose na djecu, jer oni mogu utjecati još više na osjećaj separacije i usamljenosti kako kod pomoraca tako i kod ostatka obitelji koji ostaje čekati. Kada se radi o obiteljima s djecom separacija je uvijek teška. Ponovni susret pomorca s djetetom je stresan jer se često dogodi da djeca ne prepoznaju da je to njihov otac. Osim kod ponovnih susreta, stres je prisutan i kod očevog odlaska kao i dok je pomorac kod kuće. Sve teškoće vezane uz profesiju pomorstva s partnerima i očevima pomorcima intenzivno proživljavaju i partnerice pomoraca. Žene pomoraca suočavaju se s brojnim stresorima koji mogu utjecati na njihovo mentalno zdravlje. Niz stresora uključuje: potpunu odgovornost za kućanstvo i djecu dok je partner odsutan, potpora djetetu u suočavanju s očevom odsutnosti, prilagodba na promjene uzorokovane partnerovim odlaskom/dolaskom unutar obitelji kao i u svakodnevnoj rutini, obavljanje različitih uloga, žrtvovanje karijere i usamljenost zbog povremene odsutnosti partnera (Slišković i Juranko, 2018). Prema rezultatima istraživanja visoko zadovoljstvo vezom, dobre strategije suočavanja, percipirana visoka socijalna podrška i visoka otpornost su karakteristike koje kod žena pomoraca doprinose njihovom dobrom mentalnom zdravlju (Slišković i Juranko, 2018). Osim prethodno navedenih stresora, rezultati kvalitativnog istraživanja (Slišković i Juranko, 2019) ukazuju da žene pomoraca trebaju biti emocionalno snažne kako bi se suočile s kontinuiranim promjenama u načinu života. Partnerice pomoraca navode sebe kao izvor emocionalne podrške partneru dok istovremeno one ne primaju dovoljnu socijalnu podršku bližnjih (Slišković i Juranko, 2019). Također, za žene pomoraca, odvojenost od partnera je najizraženiji negativni aspekt profesije pomorstva prvenstveno jer za njih to znači samostalno podizanje djece pola godine, potpuna odgovornost te odustajanje od karijere kako bi se potpuno posvetile djeci kao i partneru u vremenu koje provodi kod kuće. Djetinjstvo je životni period u kojem je pojedinac najosjetljiviji i upravo zbog toga potrebna su mu oba roditelja (Foster i Cacioppe, 1986). Zanimljivo je istaknuti kako je sve veći broj ljudi svjestan što za djecu znači imati oca pomorca. Vrlo lijepo je u svojoj knjizi „Redateljski memoari: Put u modri kavez“ to opisala autorica Bruna Bajić: „Ono što ženskom

djetetu može pružiti otac, nezamjenjivo je. Možete imati najbolju majku, braću, sestre, prijatelje, ali ako se u vašem oku jedan put zazrcali tuga zbog tate koji odlazi u rano jutro i tiho vam pjeva na uho stihove Olivera „Teško mi je putovati“ dok miriše na svježe opeglanu košulju s kojom će zakoračiti u čeličnu pticu i pojaviti se pola godine kasnije... nakon toga ne možete biti isti.“ (Bajić, 2015, str. 7). Prethodno citiran tekst u kojem autorica autobiografski opisuje što znači biti dijete pomorca upućuje na važnost istraživanja različitih aspekata razvoja kod djece pomoraca kao i istraživanja obilježja obitelji pomoraca. Sasvim je za očekivati kako se djeca pomoraca suočavaju sa izazovima u izgradnji odnosa s ocem više od djece obitelji kojima otac nije odsutan dulje vrijeme zbog posla te je stoga važno ispitati po čemu se razlikuju odnosi i u kojem smjeru. Djeca kojima je otac pomorac najčešće se rode kad je otac već zaposlen kao pomorac, tako da praktički pola života odrastaju bez prisustva oca. Nekoliko istraživanja govori upravo o utjecaju profesije pomorstva na različite aspekte života djece (Srdelić, 2006; Jaleco, Gayo, Pador i Alimen, 2009).

Srdelić (2006) je provela istraživanje na hrvatskom uzorku u kojem je nastojala usporediti potpune i privremeno nepotpune obitelji pomoraca u različitim oblicima obiteljske interakcije i funkcioniranja kao i simptomima depresivnosti. Utvrđeno je kako se potpune i nepotpune obitelji razlikuju u više aspekata. Počevši od podjela uloga u obitelji koja je u obiteljima pomoraca obrnuta od tradicionalne, preciznije rečeno, majke preuzimaju dominantnu ulogu i upravljaju kućanstvom te brinu o djeci. Djeca u potpunim obiteljima iskazuju veće zadovoljstvo vlastitom obitelji od djece u privremeno nepotpunim obiteljima. Osim toga, postoji razlika i među djecom pomoraca ovisno o tome koliko često su u kontaktu s ocem. Djeca koja rjeđe kontaktiraju s ocem značajno su depresivnija od onih koji su često u kontaktu. Pokazano je da što su izraženiji simptomi depresivnosti to je izglednije da će dijete imati percepciju da je odbačeno ili kontrolirano od strane majke i oca te će se osjećati neprihvaćeno od strane majke i smatrat će da je razina obiteljske kohezije niska (Srdelić, 2006).

1.2 Roditeljstvo

Roditeljstvo se definira kao jedna od važnijih uloga u pojedinčevom životu (Maleš i Kušević, 2011). Obuhvaća niz procesa koji su određenim različitim zadacima, ulogama, komunikacijom i međuljudskim odnosima. Pojam roditeljstva uključuje odlučivanje za djecu, preuzimanje i prihvaćanje roditeljske uloge (doživljaj roditeljstva) te roditeljsku brigu (zaštita i briga, vođenje i pomaganje njihova razvoja). Također, roditeljstvo uključuje i postupke i aktivnosti koje roditelj poduzima i provodi (roditeljski postupci, aktivnosti, ponašanje) (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Uloga roditelja za očeve pomorce je specifična, zbog

toga što je njihova mogućnost da svakodnevno aktivno sudjeluju u životu svog djeteta ograničena. Stoga se može zaključiti, da je za očeve pomorce roditeljska uloga poseban izazov.

1.2.1 Roditeljsko ponašanje

Roditeljsko ponašanje pripada postupcima i aktivnostima u roditeljstvu te je kao takvo jedna od sastavnica roditeljstva. Svako dijete, ovisno o dobi, situaciji i ličnosti zahtjeva individualan pristup zbog čega je roditeljsko ponašanje složeno. Istraživači naglašavaju da su ponašanja kao briga, toplina, podrška i umjereni nadzor od ključne važnosti za pozitivan odnos s djecom (Macuka, 2008). Razlikuju se dva osnovna pristupa istraživanja roditeljstva: utvrđivanje roditeljskih stilova (tipološki pristup proučavanju roditeljskog ponašanja) i utvrđivanje dimenzija roditeljskog ponašanja (dimenzionalni pristup proučavanju roditeljskog ponašanja). U ovom istraživanju, naglasak je stavljen na dimenzionalni pristup proučavanju roditeljskog ponašanja. Dimenzionalni pristup prikazuje roditeljsko ponašanje pomoću dvije dimenzije: kontrola i emocionalnost (Cummings, Davies i Campbell, 2002). Emocionalnost se može opisati kao emocionalni aspekt odnosa između roditelja i djeteta. Podrazumijeva kontinuum od ljubavi, brige, privrženosti, nježnosti i zainteresiranosti do odbacivanja, emocionalne hladnoće, nezainteresiranosti i neprijateljstva koju roditelj pokazuje u odnosu s djetetom (Klarin i Đerđa, 2014). S obzirom na navedeno, roditelji se mogu podijeliti na emocionalno hladne i emocionalno tople. Roditelje koji su emocionalno topli karakterizira prihvaćanje, razumijevanje, toplina, argumentirano postavljanje granica, ohrabrenja i pohvale djeteta. Emocionalno hladne roditelje karakterizira neprijateljstvo, odbacivanje, zanemarivanje kao i rijetko pokazivanje pozitivnih emocija (Macuka, 2007). Prema rezultatima istraživanja postoji povezanost slabog roditeljskog prihvaćanja i djetetovih problema u ponašanju, slabijeg uspjeha u školi, tjeskobe, nesigurnosti kao i loše slike o sebi (Rohner i Rohner, 1984). Druga dimenzija roditeljskog ponašanja, kontrola, definira se kao discipliniranje s namjerom promjene ponašanja i doživljavanja djeteta. Unutar dimenzije kontrole se također razlikuju dvije krajnosti: čvrsta roditeljska kontrola i slaba kontrola. Čvrsta roditeljska kontrola uključuje određivanje pravila kojih se dijete mora držati kao i nadzor djetetovog ponašanja. S druge strane, slaba kontrola podrazumijeva popustljivost, puno slobode, manjak pravila kao i nadzora nad djetetovim ponašanjem (Macuka, 2007). Unutar dimenzije kontrole osim intenziteta kontroliranja razlikuju se i dvije vrste kontrole, bihevioralna i psihološka kontrola (Cummings i sur., 2002). S obzirom na opravdanu podjelu kontrole na dvije vrste, u današnje se vrijeme smatra se, da se konstrukt roditeljskog ponašanja sastoji od tri dimenzije: bihevioralne i psihološke kontrole te emocionalnosti (Barber, Stolz i Olsen., 2005; Cummings i sur., 2002; Macuka, 2007). Bihevioralna i psihološka kontrola razlikuju se u krajnjem cilju koji se želi

postići primjenom jedne odnosno druge. Primjenom bihevioralne kontrole roditelji nastoje promijeniti ili usmjeriti djetetovo ponašanje dok primjenom psihološke kontrole pokušavaju kontrolirati djetetova razmišljanja, emocije i doživljaje (Klarin, 2006). Međutim, osim po načinu kontroliranja navedene dvije vrste kontrole razlikuju se i po razvojnim ishodima kod djece. Dok bihevioralna kontrola rezultira uglavnom pozitivnim razvojnim ishodima, psihološka kontrola rezultira nepovoljnim (Barber, Olsen i Shagle, 1994). Psihološko kontroliranje djeteta otežava razvoj u pogledu stjecanja psihološke autonomije (Keresteš, 2001). Karakterizira ju manipulacija roditelja djecom, nametljivo ponašanje, pasivna agresija, a sve to rezultira osjećajem nepripadnosti, krivnje, manjkom samopouzdanja te nestabilnim identitetom kod djece (Barber, 1996). Osim toga mogu se javiti internalizirani problemi poput depresije i anksioznosti, kao i eksternalizirani poput agresivnog ponašanja i kršenja pravila (Klarin i Đerđa, 2014). S druge strane, pokušaj roditelja da modificira ili usmjeri djetetovo ponašanje pomoću postavljanja granica ili pravila ponašanja definicija je bihevioralne kontrole (Keresteš 2001). Uloga roditelja je voditi dijete kroz proces socijalizacije na način da ga uči usvajanju pravila ponašanja koja su poželjna i prihvaćena u društvu u kojem žive (Klarin i Đerđa, 2014). Kao što visoka psihološka kontrola rezultira problemima u ponašanju, tako niska bihevioralna kontrola rezultira eksternaliziranim problemima u vidu agresivnosti i delinkvencije kao i uporabom droge (Barber i sur., 1994).

Emocionalnost, psihološka i bihevioralna kontrola su tri zasebne dimenzije roditeljskog ponašanja koje su potvrđene u mnogim stranim i hrvatskim istraživanjima (Keresteš, Brković, Kuterovac Jagodić i Greblo, 2012; Schaefer, 1965; Barber, 1996; Barber i sur., 2005). Hrvatske autorice (Keresteš i sur., 2012) su osim preuzetih stranih mjernih instrumenata dimenzija roditeljskog ponašanja konstruirale i novi upitnik u kojem se ispituje sedam aspekata roditeljskog ponašanja (intruzivnost, kažnjavanje, toplina, autonomija, roditeljsko znanje, induktivno rezoniranje, popustljivost) grupiranih u tri globalne dimenzije roditeljskog ponašanja. Zaključile su da postoji podudaranje dimenzija između roditeljskog ponašanja za američku i hrvatsku populaciju, ali ne i potpuno preklapanje. Prema autoricama u podlozi roditeljskog ponašanja su tri dimenzije: roditeljska podrška, restriktivna kontrola i popustljivost. Restriktivna kontrola poklapa se s psihološkom kontrolom, a obuhvaća aspekte, intruzivnost i kažnjavanje. Intruzivnost se odnosi na pokušaje upravljanja djetetovim osjećajima uz pomoć kritiziranja i izazivanja krivnje. Kažnjavanje uključuje grube postupke poput vikanja i tjelesnih kazni. Druga dimenzija je roditeljska podrška, a ona sadrži oba aspekta emocionalnosti, dakle toplinu i autonomiju kao i dva aspekta bihevioralne kontrole, a to su roditeljsko znanje i induktivno rezoniranje. Toplina je aspekt koji se odnosi na uvažavanje

djeteta, blizinu i pružanje ljubavi, dok se autonomija odnosi na prihvaćanje djetetove psihološke autonomije kao i njegovog prava odlučivanja. Induktivno rezoniranje je aspekt koji objašnjava discipliniranje u vidu postavljanja jasnih granica te pojašnjavanja istih. Roditeljsko znanje je upućenost roditelja u djetetove aktivnosti i nadzor djeteta. Posljednja dimenzija je popustljivost, a ona sadrži jedan, istoimeni aspekt bihevioralne kontrole. Definira se kao popuštanje djetetovim željama i zahtjevima (Keresteš i sur., 2012).

1.2.2 Majčinstvo i očinstvo – razlike u roditeljstvu između očeva i majki

Razina roditeljske uključenosti je najistaknutija razlika između majki i očeva. U okviru roditeljske uključenosti uvrštene su i razlike u aktivnostima, ponašanju, brizi i njezi djeteta između majki i očeva. Rezultati većine istraživanja potvrdili su majčinu veću uključenost (Wood i Repetti, 2004). Tradicionalni pogled na model majčinstva obilježava predanost potrebama djeteta. U periodu intenzivne brige za dijete, majka odgađa i zanemaruje svoj profesionalan ili osobni razvoj kao i potrebu za autonomijom, u svrhu višeg cilja – sigurnog i pravilnog razvoja djeteta. Međutim, rezultati novijih istraživanja ukazuju na promjenu trenda s tendencijom smanjenja majčine uključenosti i povećanja očeve uključenosti (Fuligni i Brooks–Gunn, 2004). Promjena trenda roditeljske uključenosti posljedica je promjene životnih uvjeta kao što su zaposlenost oca i majke, dostupnost alternativnih izbora brige za dijete, promjena stavova o rodnoj raspodjeli zaduženja u obitelji s tradicionalnih na egalitarističke. Suvremeni teoretičari naglašavaju važnost konteksta koji ima značajnu ulogu u odnosu djeteta i majke. Ovisno o društvu, socio – ekonomskim uvjetima, obiteljskim odnosima te obiteljskoj potpori, majke će na različiti način pružati njegu, zaštitu i odgoj djetetu. Promjena uvjeta u društvu dovodi do odstupanja u društvenoj normi majčinstva (Arendell, 2000). U suvremenom društvu, majke sve manje uspijevaju ispuniti ideal intenzivnog majčinstva, no bez obzira na to, njihov specifičan doprinos bavljenja djetetom je nezamjenjiv. Majke imaju jedinstven utjecaj na dijete jer utječu na razvoj emocionalne regulacije kod djeteta. Djeca koja majku doživljavaju brižnom i toplom u manjoj mjeri će pokazivati delinkvenciju u adolescenciji (Mak, 1994).

Rodna podjela uloga započinje još u djetinjstvu zbog čega dječaci imaju u manjoj mjeri priliku za učenje očinske uloge (Brayfield, 1995) u odnosu na djevojčice koje se od djetinjstva kroz igru uče ulozi majke. Posljedično, muškarci nisu spremni za očinstvo, a puni očinski identitet stječu tek nakon što se uključe u aktivnosti koje uobičajeno obavlja majka. Stjecanjem vještina i znanja potrebnih za brigu o djetetu, očevi postaju sigurniji i samopouzdaniji te mogu doživjeti roditeljstvo u punom smislu. Prema rezultatima istraživanjima, mlađi očevi se uključuju u brigu za dijete kad ono počne pokazivati znakove komuniciranja. S druge strane, očevi stariji od 30 godina se odmah, po rođenju djeteta aktivno uključuju u brigu za dijete

(Martin i Colbert, 1997). S obzirom da se takvo ponašanje, odgođenog uključivanja u brigu za dijete povezuje s tradicionalnim stavovima, može se pretpostaviti da će se u skorije vrijeme mlađi očevi ranije početi uključivati u roditeljstvo. Suvremeno očinstvo, ne zahtjeva samo preuzimanje brige za dijete u vidu njege i zadovoljavanja potreba, već zahtjeva izražavanje emocija i topline te komunikaciju s djetetom. Istraživanjima je utvrđeno da na uspješno ostvarivanje očinske uloge te na zadovoljstvo roditeljstvom utječe samopouzdanje očeva, socijalna osjetljivost, pripremljenost za očinsku ulogu, zahtjevnost djeteta te kvaliteta braka (Walker, 2000). Brojni su razlozi koji se navode kao uzroci očevog intenzivnijeg uključivanja u roditeljstvo. Neka istraživanja kao razlog očevog uključivanja navode majčino zaposlenje (Fulgini i Brooks – Gunn, 2004), dok druga istraživanja ukazuju da majčino zaposlenje ne dovodi do promjene u očevoj uključenosti (Brayfield, 1995). Međutim, prema rezultatima istraživanja brakovi u kojima partneri imaju egalitarniju podjelu obaveza, očevi su više posvećeni brizi za dijete (Aldous, Mulligan i Biarnason, 1998). Važno je naglasiti da očeva uključenost u brigu za dijete rezultira višestrukim koristima. Žene čiji su partneri aktivno uključeni u brigu za dijete iskazuju više razine bračnog zadovoljstva i osjećaja roditeljske kompetentnosti (Kalmijn, 1999). Djeca čiji su očevi predani roditeljskoj ulozi pokazuju razvijenu društvenu kompetentnost i kognitivna postignuća. Osim na žene i djecu, očevo uključivanje ima povoljan utjecaj na same očeve u vidu emocionalne dobrobiti (Brayfield, 1995) te veće uključenosti u društvo (Eggebeen i Knoester, 2001).

Istraživanja koja se bave ispitivanjem majčine i očeve roditeljske uključenosti usmjerena su na vrijeme koje roditelj provodi s djetetom, vrstu aktivnosti te na pitanje povoljnosti očevog preuzimanja majčinske prakse. Na roditeljsku uključenost oca utjecat će količina slobodnog vremena, majčina zaposlenost, broj odraslih članova u kućanstvu kao i dob najmlađeg djeteta (Peterson i Gerson, 1997). Obrazovaniji očevi kao i majke više vremena provode s djetetom i to vrijeme kvalitetnije iskorištavaju, ali važno je napomenuti da ne provode značajno više vremena s djecom nego očevi koji su manje obrazovani (Sayer, Gauthier i Furstenberg, 2004). Prema tradicionalnoj podjeli rodnih uloga, uloga oca je da bude hranitelj obitelji, stoga se očekuje da će svoje vrijeme posvetiti prvenstveno izvršavanju te uloge. Briga za dijete je tradicionalno majčina uloga, ali u situaciji kad otac ne treba puno vremena provesti da ispuni ulogu hranitelja pridružit će se majci u brizi za dijete. Ukoliko majka zbog posla ne može u potpunosti ostvariti brigu za dijete, otac preuzima njenu ulogu, ali u tom slučaju je češće nezadovoljan. Takva situacija odrazit će se na pogoršanje u bračnim odnosima ako je otac slabijeg obrazovanja i ima tradicionalne stavove o rodnim ulogama u obitelji (Čudina – Obradović i Obradović, 2006). Očevi koji pokazuju interes i brinu se za dijete povoljno djeluju

na djetetov razvoj. Osim roditeljske uključenosti, istraživane su razlike u vrsti aktivnosti koju provode majke odnosno očevi. Očev pristup je bezbrižniji, manje ozbiljan od majčinog te kao takav ima povoljan utjecaj na razvojne ishode kod djeteta (Florsheim, Tolan i Gorman – Smith, 1998; Rohner, 1998). Rezultati različitih istraživanja ističu da topli i pozitivni emocionalni ton te aktivnosti koje otac provodi s djetetom dovode do boljeg školskog postignuća (Amato i Fowler, 2002; Brayfield, 1995). Štoviše, istraživači naglašavaju kako je utjecaj očeve uključenosti od veće važnosti nego majčina uključenost kad je u pitanju školsko postignuće (Amato i Fowler, 2002). Specifičan doprinos očeve uključenosti u brigu za dijete je odgođeni učinak očeve uključenosti, a podrazumijeva da očeva posvećenost aktivnostima s djetetom u prvih 30 mjeseci djetetovog života pridonosi kognitivnim sposobnostima u kasnijem djetinjstvu (Yongman, Kindlon i Earls, 1996), i privrženosti u adolescenciji (Grossman, Grossman, Fremmer-Bombik, Kindler, Scheuerer-Englisch i Zimmermann 2002). Osim utjecaja roditeljske uključenosti u djetinjstvu, važno je naglasiti utjecaj majčine i očeve uključenosti u periodu adolescencije. Adolescencija je životno razdoblje kojeg karakterizira povećanje autonomije kod adolescenata te odvajanje od roditelja (Steinberg i Silk, 2002). Mladi počinju zarađivati svoje prve plaće studentskim poslovima, grade ozbiljnija i intimnija prijateljstva te ulaze u prve romantične odnose. Upravo navedene promjene dovode i do promjene načina očeve uključenosti u život adolescenta. Očevi adolescenata manje vremena provode pružajući toplinu i sudjelujući u zajedničkim aktivnostima, ali u većoj mjeri nadgledaju ponašanje adolescenata. U periodu adolescencije očeva uključenost se manifestira kroz indirektnu brigu i odgovornost za adolescenta. Aktivno prate s kim adolescenti provode vrijeme kako bi bili sigurni da će vršnjaci s kojima adolescenti provode vrijeme utjecati pozitivno (Szwedo, Hessel, Loeb, Hafen i Allen, 2017). Indirektna briga očeva manifestira se i u očevom nastojanju da osigura adolescentu sredstva za daljnje školovanje, jer u periodu adolescencije mladi razmišljaju o daljnjem obrazovanju i karijeri. Zajedničke aktivnosti u kojima sudjeluju očevi i adolescenti mogu povoljno djelovati na kvalitetu njihove veze (Brotherson, Yamamoto, Acock, 2003) te utjecati na manju vjerojatnost pojave depresije (Yuan i Hamilton, 2006) i školskog neuspjeha kod adolescenata (Menning, 2006). S druge strane, majke su te koje provode više vremena s adolescentima. Samim time, snose više odgovornosti za disciplinu adolescenata, dnevnu brigu i rekreativne aktivnosti (Phares, Komboukos, Fields, 2008). Majke u razdoblju adolescencije, kao i u ranijim životnim razdobljima pokazuju više topline, responzivnosti i emocionalnog razumijevanja u odnosu s adolescentima (Fisenberg, Zhou, Spinrad, Valiente i Fabesi Liew, 2005).

Rezultati istraživanja u kojima su djeca procjenjivala roditeljsko ponašanje ukazuju na razlike majki i očeva u roditeljskom ponašanju (Gajšek, 2018; Olivari i sur., 2015; Lansford i sur., 2014, Tuce i Fako, 2013). Odnos majke i djeteta karakterizira bliskost, razgovor, usmjeravanje, dok očevi više vremena provode u igri s djecom. Posljedično, rezultati istraživanja pokazuju da su majke sklonije psihološkoj kontroli kao i češćem korištenju emocionalnog izražavanja (Macuka, 2010), dok očevi češće bihevioralno kontroliraju djecu (Keresteš, 2002). Rezultati istraživanja očeve i majčine bihevioralne kontrole ukazuju na kontradiktorne rezultate, u nekima se navodi da ne postoje razlike u bihevioralnoj kontroli između očeva i majki, a u drugima se navodi da su majke sklonije iskazivanju bihevioralne i psihološke kontrole djetetovog ponašanja (Tuce i Fako, 2013). Tome u prilog idu istraživanja u kojima su roditelji iskazivali procjene vlastitog roditeljskog ponašanja, čiji su rezultati pokazali da majke percipiraju sebe brižnijima, toplijima (Ercegović, 2019; Sočo i Keresteš, 2009) te više kontrolirajućima nego očevi sebe u odnosu s djecom (Jagodić Kuterovac, Keresteš i Brković, 2006). Silk, Steinberg i Sheffield Morris (2003), navode kako je adolescencija period kada mladi ljudi imaju izraženiju potrebu za nezavisnošću i individualizacijom, i upravo je tada onemogućena direktna kontrola djetetovog ponašanja i odnos se više manifestira na dobrovoljnom dijeljenju informacija o sebi. Unatoč tome što se sve više naglašava važnost uključenosti očeva u odgoj i razvoj djece, važno je napomenuti kako je uključenost očeva u odgoj djece poseban izazov za očeve pomorce zbog vremena kojeg provode na brodu, odsutnosti i udaljenosti od članova obitelji. Važno je istaknuti da roditelji i adolescenti na sličan način percipiraju roditeljsko ponašanje (Keresteš, 2001). Također, istraživači naglašavaju (Jager, Mahler, An, Putnick, Bornstein i sur, 2016; Jager, Bornstein, Putnick i Hendricks, 2012) da se majke i očevi u visokoj mjeri slažu u percepciji različitih aspekata vlastitog roditeljskog ponašanja.

Suvremeno roditeljstvo definirano je kao ravnopravno roditeljsko partnerstvo (Deutsch, 2001). S druge strane, tradicionalan pogled na roditeljstvo obilježavaju očinstvo, majčinstvo i rodno podijeljene uloge, ravnopravno roditeljstvo karakteriziraju zajednički dogovori i prilagođavanje situaciji. Svrha zajedničkog dogovaranja je olakšati jedno drugome dužnosti oko djece te odgoj djece. Rezultati istraživanja pokazuju da zajedničko roditeljstvo smanjuje vjerojatnost preopterećenosti majke uslijed proširenja obitelji (Milkie i Peltola, 1999). Također manja je vjerojatnost da će se razviti nepovoljni obiteljski odnosi jer ne postoji rodna podjela poslova (Cowan i Cowan, 2000), a očevi su od početka uključeni u roditeljstvo (Levy -Shiff, 1994). Ravnopravna podjela dužnosti utjecat će na majčin osjećaj zadovoljstva jer suprug sudjeluje i pruža podršku, što kod oba roditelja rezultira dobrim doživljajem roditeljstva (Levy

– Shiff, 1994). Istraživanja netradicionalnih obitelji te istraživanja očinskog angažmana u obiteljskim zajednicama različitog tipa temelj su novog shvaćanja roditeljstva (Silverstein i Auerbach, 1999). Suvremeno shvaćanje očinstva nastoji dokazati neovisnost veze djeteta i oca od veze majke i djeteta. Autori teorije suvremenog roditeljstva smatraju da su optimalni uvjeti poput potpune obitelji i skladnog braka važni za dobro roditeljstvo. Međutim, smatraju da djeca koja ne žive s ocem trebaju visok stupanj očevog angažmana koji ima povoljan utjecaj na razvoj djeteta i kao takav je nezamjenjiv (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

1.2.3 Suvremeni modeli roditeljstva – odrednice i posljedice

Klasične modele roditeljstva karakterizira jednosmjerna interpretacija odnosa adolescent – roditelj, preciznije, pretpostavlja se da roditelj vrši utjecaj na dijete. Model roditeljskih stilova (Baumrind, 1971; Maccoby i Martin, 1983), Rohnerov model (Rohner i Rohner, 1980), model privrženosti (Bowlby, 1969; Ainsworth, 1973) i model direktne roditeljske kontrole i roditeljskog nadzora (Brown, Lamborn, Mounts i Steinberg, 1993) predstavljaju klasične modele koji naglašavaju utjecaj roditelja na dijete, a u većoj ili manjoj mjeri zanemaruju utjecaj djeteta i djetetovih značajki na ponašanje roditelja u procesu socijalizacije. Kerr, Stattin, Bresecker i Ferrer - Wreder (2003) su zbog nedostataka klasičnih modela razvili novi model prema kojem je adolescent aktivan u socijalizacijskom procesu i kao takav ima utjecaj na roditelje. Osim toga usmjerili su važnost s kontrolirajućih strategija roditeljstva na komunikaciju, samootkrivanje i povjerenje.

Model dvosmjerne, tekuće komunikacije i kontrolirajućih procesa u obitelji je suvremeni model roditeljstva kojeg određuje dvosmjerna veza adolescenta i roditelja te odnosi s roditeljima kao indikatori prilagodbe (Kerr i sur., 2003). Na dvosmjernu vezu između roditelja i djeteta najveći utjecaj imaju djetetovo samootkrivanje i povjerenje odnosno ako dijete ima povjerenja u roditelje, više će se samootkrivati roditeljima (Smetana, Metzger, Gettman, Campione – Barr, 2006). Djeca koja se više samootkrivaju pružaju roditeljima uvid u njihov svijet, samim time roditelj ima više znanja o svom djetetu te mu više vjeruje (Kerr, Stattin i Trost, 1999). Roditeljsko povjerenje nadalje utječe na povoljnu komunikaciju između adolescenta i roditelja koja zatim utječe na samootkrivanje adolescenta. Osim povjerenja i samootkrivanja, na kvalitetu dvosmjerne veze između roditelja i adolescenta važan utjecaj ima i roditeljska kontrola (Shek, 2006). U istraživanjima je potvrđena aktivna uloga adolescenata i njihov doprinos stvaranju demokratske klime u obitelji (Persson, Stattin i Kerr, 2003). Povoljnoj obiteljskoj klimi pridonose toplina i povjerenje roditelja u odnosu s djetetom kao i spremnost adolescenta da otvoreno komunicira s roditeljima. Istraživači naglašavaju da dobra komunikacija između roditelja i adolescenata uključuje aktivno slušanje, empatiju i poštovanje

što omogućuje svim članovima obitelji da izraze svoje želje i potrebe (White, 2000). Na taj način, članovi unutar obitelji mogu pružiti jedni drugima potporu, razumijevanje, raspraviti o problemima te pronaći rješenje problema (Dickerson i Crase, 2005). Berger – Saether (2007) je pregledom istraživanja zaključio da odgovarajuća komunikacija u obitelji može smanjiti vjerojatnost pojave neprilagođenih ponašanja. Osim toga, dobra komunikacija i demokratska obiteljska klima zasigurno doprinose osjećaju kompetentnosti u roditeljskoj ulozi.

1.2.4 Kompetentnost u roditeljskoj ulozi kao važna odrednica roditeljskog ponašanja

Različiti teoretski modeli roditeljskog ponašanja ističu različite odrednice roditeljstva. U okviru ekološkog modela roditeljstvo je rezultat međusobnih odnosa roditelja, djeteta te socijalne okoline unutar koje se odnosi odvijaju. Unutar modela razlikuju se utjecaji na roditeljstvo (društveni utjecaji, značajke roditelja, značajke djeteta) te posljedice odnosno rezultati roditeljstva (razvoj djeteta u različitim aspektima) (Belsky, 1984). Suvremeni model ističe recipročno funkcioniranje među dijelovima modela te razvoj i promjenu roditelja kao posljedicu roditeljstva. Opisani model, istraživanjem su potvrdile autorice Van Bakel i Riksen – Walraven (2002), odnosno potvrđene su pretpostavke da će kvaliteta roditeljstva biti određena osobinama roditelja i djeteta kao i sredinom unutar koje se odnosi odvijaju. Značajke djeteta mijenjaju se ovisno o razvojnem periodu u kojem se dijete nalazi. Razdoblje adolescencije se ističe kao najzahtjevnije razdoblje za roditelje adolescenata (Steinberg i Silk, 2002). Lawrence Steinberg smatra da djetetovu ranu adolescenciju dramatičnije doživljavaju roditelji nego djeca (Steinberg, 2001; Steinberg i Silk, 2012). Osim toga, vlastitu roditeljsku kompetentnost procjenjuju vrlo niskom u razdoblju djetetove adolescencije (Ballenski i Cook, 1982).

Spomenuto je kako različite odrednice čine roditeljstvo. Doživljaj roditeljstva jedna je od sastavnica roditeljstva, a Belsky (1984) u svom modelu determinanti roditeljskog ponašanja ističe važnost subjektivnog doživljaja roditeljstva tijekom djetetovog razvoja. Prije svega, doživljaj roditeljstva predstavlja značajnu promjenu u identitetu pojedinca. Subjektivni doživljaj roditeljstva ima utjecaj i na to koliko će roditeljski postupci biti prikladni kao i na emocionalnu klimu koja ima značajnu ulogu u razvoju djeteta (Čudina-Obradović i Obradović, 2003). Subjektivni doživljaj roditeljstva se sastoji od tri dimenzije: roditeljsko zadovoljstvo, zahtjevi i stres roditeljske uloge te roditeljska kompetencija (Sabatelli i Waldron, 1995). U ovom istraživanju fokus je na roditeljskoj kompetentnosti koja prema teoriji predstavlja nezavisnu varijablu jer ima utjecaja na ponašanje roditelja i kvalitetu roditeljstva (Holden, 2010). U literaturi se može naći više načina definiranja ovog konstrukta, ali većina autora se slaže da se doživljaj roditeljske kompetentnosti odnosi na pojedinčevo vjerovanje u vlastite sposobnosti za uspješno roditeljstvo.

Rezultati istraživanja pokazuju da roditelji koji se smatraju kompetentnima u roditeljskoj ulozi koriste konstruktivno ponašanje, a postupci u odnosu s djecom su povoljni za razvoj djeteta, za razliku od manje kompetentnih roditelja (Bugental, Blue, Cruzcosa, 1989; Shumow i Lomax, 2002). Bornstein i sur. (1998) utvrdili su da se majke koje su sigurne u svoje roditeljske vještine prema djeci ophode s toplinom i osjetljivošću te pripravno reagiraju na djetetove potrebe. Pokazano je da subjektivni osjećaj kompetentnog roditeljstva povoljno djeluje na razvojne rezultate djeteta u vidu osjećaja emocionalne sigurnosti kod djeteta, neovisnosti, društvene kompetencije te intelektualnog postignuća (Belsky, 1984). Roditelji koji se ne doživljavaju kompetentnima u roditeljskoj ulozi ne mogu manifestirati vlastito znanje o roditeljstvu, osim toga emocionalno su pobuđeniji te lako odustaju (Grusec, Hastings, Mammone, 1994). Nekoliko istraživanja je testiralo razlike u procjeni kompetentnog roditeljstva kod očeva i kod majki, a upućuju na kontradiktorne rezultate. Reić Ercegovac (2010) je utvrdila da nema razlike u kompetentnom roditeljstvu majki i očeva kao ni u zadovoljstvu roditeljstvom, čemu u prilog idu i strana istraživanja (Johnston i Mash, 1989.; Rogers i Matthews, 2004). Međutim autorice Šepčević i Keresteš (2014) su utvrdile da očevi sebe doživljavaju manje kompetentnima nego majke sebe što također ima podlogu u stranim istraživanjima (Salonen, Kaunonen, Astedt – Kurki, Jarvenpaa, Isoaho, Tarkka, 2009; Elek, Hudson i Boufford, 2003). U prilog tome ide i Byronov (2005) nalaz prema kojem očevi izvještavaju o jačem ometanju roditeljske funkcije poslom.

Prema nekim autorima konstrukt doživljaja roditeljstva sastoji se od već spomenutog i opisanog kompetentnog roditeljstva i zadovoljstva roditeljskom ulogom. Zadovoljstvo roditeljstvom se odnosi na zadovoljstvo koje roditelj ima u roditeljskoj ulozi (Belenky, Bond i Weinstock, 1997; Young, Karraker i Cottrell, 2006). Istraživanje u kojem je mjereno zadovoljstvo majki kad je dijete imalo četiri mjeseca pokazalo se dobrim prediktorom kvalitetne interakcije u odnosu majke i djeteta u dobi od devet mjeseci. Upravo kvaliteta interakcije je od ključne važnosti za razvoj sigurne privrženosti kod djeteta u dobi od godinu dana (Isabella, 1994).

1.3 Privrženost djece i roditelja

Privrženost se definira kao rezultat prvog roditeljskog odnosa prema djetetu (Čudina-Obradović i Obradović, 2006) ili kao trajna emocionalna povezanost između djeteta i roditelja ili skrbnika (Ainsworth, Blehar, Waters i Wall, 1978). John Bowlby zaslužan je za početak razvoja teorije privrženosti (Bretherton, 1992). Smatra da je privrženost biološki ukorijenjena jer u situacijama kada dijete osjeti nelagodu ili opazi nekakvu prijetnju, blizina privrženoj osobi

pruža sigurnost i zaštitu (Bowlby, 1960). Kako bi dijete razvilo zdravu emocionalnu vezu s figurom privrženosti, potrebna je interakcija između roditelja i djeteta. Osim interakcije, potrebno je i vrijeme kako bi se razvila emocionalna povezanost koja će kroz djetetov razvoj doprinijeti kognitivnim i emocionalnim sposobnostima kao i iskustvu nježne i brižne skrbi (Berk, 2005). Karakteristike privrženosti su potreba, traženje i održavanje bliskosti s objektom privrženosti u situacijama koje su stresne. Objekt privrženosti karakterizira pružanje emocionalne kao i fizičke skrbi, kontinuirana prisutnost u djetetovom životu te emocionalno ulaganje u odnos s djetetom (Pearce, 2009). Emocionalna povezanost koju dijete uspostavi s roditeljima ili skrbnicima osnova je razvoja emocionalnih veza u životu (Buljan Flander, 2001). Bowlby (1973) u svojoj teoriji o razvoju privrženosti navodi kako dijete na osnovu ponašanja primarnog skrbnika stvara očekivanja o emocionalnoj dostupnosti i responzivnosti. Rana iskustva s objektom privrženosti temelj su za kreiranje mentalne reprezentacije sebe i drugih. Stvorena mentalna reprezentacija rezultira određenim očekivanjima koja će dijete generalizirati na nove odnose, a nazivaju se unutarnjim „radnim modelom“ (Bowlby, 1973). Dakle, unutarnji „radni modeli“ su sheme ili skripte (Baldwin, 1992; Bretherton, 1990) odnosno neka vrsta pravila (Main, Kaplan i Cassidy, 1985) koja su nastala na osnovu povijesti odnosa koje osoba ima (Bowlby, 1973; Main i sur., 1985). Uloga „radnih modela“ je da u odnosu privrženosti pomažu djetetu i roditelju u upravljanju međusobnom interakcijom (Bretherton i Munholland, 2008). Također, unutarnji radni model osnova je putem koje se objašnjava učinak ranog iskustva na razvoj i ponašanje kao i manifestaciju privrženosti (Crowel i Treboux, 1995).

Dijete može razviti jedan od tri tipa privrženosti: siguran, anksiozno-opirući i anksiozno-izbjegavajući. U novijim radovima spominje se i četvrti tip - dezorganizirani stil privrženosti (Berk, 2005). Mary Ainsworth (1969) opisala je tehniku nepoznate situacije uz pomoć koje je diferencirala prethodno navedene tipove privrženosti. Sigurnu privrženost će razviti djeca čiji je roditelj pravovremeno odgovarao na djetetove potrebe (Medved, 2017). Također, takva djeca osjećat će se prihvaćeno i voljeno. Djeca koja nisu sigurna u brigu roditelja istovremeno pokazuju i odbijanje i ljubav, a to su djeca koja imaju razvijen anksiozno-opirući tip privrženosti (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Karakterizira ih nesigurnost, a odrasle figure doživljavaju nepouzdanima. Djeca čiji su roditelji nedosljedni u ponašanju i već su razočarali dijete ne pokazuju emocije, a imaju razvijen anksiozno-izbjegavajući tip privrženosti. Karakteristična su po tome što pokazuju manjak interesa za suradnju, nisu istraživački nastrojeni, kao ni empatični. Djeca koja ponekad reagiraju odbijajuće, a nekad izbjegavajuće imaju razvijenu dezorganiziranu privrženost koja je najčešća kod zlostavljane djece. Bowlby (1969) smatra da tip privrženosti koji dijete razvije u ranoj dobi određuje njegove

emocionalne veze tijekom života. Unatoč tome što je adolescencija razdoblje kognitivnog, moralnog, emocionalnog i socijalnog razvoja i kao takva vrlo vjerojatno izaziva promjene i u privrženosti, do danas nije ponuđena jedinstvena konceptualizacija privrženosti. Prema tome, pretpostavlja se da je tip privrženosti koji u dojenačkoj dobi dijete razvije s roditeljem važna odrednica kvalitete njegovih bliskih veza u odrasloj dobi. Jednom usvojeni stil privrženosti ostaje relativno stabilan i utječe na kvalitetu odnosa kasnije u odrasloj dobi (Ručević i Mihalj, 2013).

Armsden i Greensberg (1987) su definirali privrženost u adolescenciji kao osjećaj emocionalne sigurnosti u odnosima s roditeljima i vršnjacima. Smatraju da se konstrukt privrženosti može opisati pomoću tri obilježja, a to su: povjerenje, komunikacija i otuđenost. Navedena tri obilježja omogućuju određivanje intenziteta privrženosti (Ručević i Mihalj, 2013). Povjerenje objašnjavaju kao međusobno razumijevanje i uvažavanje, komunikacija podrazumijeva kvalitetu i dubinu komunikacije, a otuđenost osjećaj ljutnje i interpersonalne otuđenosti u odnosu s roditeljima ili vršnjacima. Rezultati prethodnih istraživanja koja su provedena na potpunim obiteljima ukazuju kako postoje razlike u privrženosti ocu i majci. Dječja procjena dimenzija povjerenja i komunikacije značajno je viša za majke, nego procjena očeva na istim dimenzijama dok su djeca značajno više otuđena od očeva nego od majki (Gajšek, 2018). Hoće li dijete razviti najpovoljniji tip privrženosti, povjerenje kao i kvalitetnu komunikaciju ovisi ne samo o njemu već o roditeljskom ponašanju. Veliki broj čimbenika utječe na to kako će se roditelj ponašati prema djetetu (Bezinović i Petak, 2001), a upravo to ponašanje ima veliki utjecaj na djetetov društveno - emocionalni razvoj (Macuka, 2008).

Sigurno privrženi adolescenti pokazuju niz pozitivnih ishoda kao što su razvoj identiteta i emocionalne regulacije. Adolescenti koji izvještavaju o snažnoj vezi s roditeljima imaju i razvijeniji osjećaj identiteta što im omogućuje postizanje većeg stupnja bliskosti u odnosima (Berman, Weems, Rodriguez i Zamora, 2006). U konfliktnim situacijama, sigurno privrženi adolescenti uspješni su u regulaciji emocija od nesigurno privrženih adolescenata (Kobak, Cole, Ferenz-Gilles, Fleming i Gamble, 1993). Pri suočavanju s problemom traže podršku te nastoje aktivno riješiti problem (Greenberger i McLaughlin, 1998). S druge strane, nesigurno privrženi adolescenti koriste više izbjegavajuće mehanizme pri suočavanju s problemima (Howard i Medway, 2004). Također, nesigurna privrženost je u vezi s većom vjerojatnosti pojave depresije i anksioznosti. Rezultati istraživanja pokazuju da nesigurna privrženost u kombinaciji s bihevioralnom inhibicijom i negativnom roditeljskom praksom dovodi do povećanog rizika za razvoj kliničke anksioznosti u razdoblju adolescencije (Van Brakel, Muris, Bogels, i Thomassen, 2006). Mladi s razvijenom nesigurnom privrženosti doživljavat će odnose

kao nepouzdana, a svijet kao neprijateljsko mjesto, povećavajući tendenciju negativnog reagiranja u interakcijama. Prema rezultatima istraživanjima, nesigurno privrženi mladi češće će imati iskrivljeno viđenje situacije te negativna očekivanja od drugih što vodi razvoju problema u ponašanju (Allen, Hauser i O'Connor, 2002).

Istraživči naglašavaju da iako su neki očevi više uključeni u brigu za dijete od očeva u prošlosti, to nije dokaz da su se očevi generalno promijenili unutar očinske uloge. Rezultati istraživanja idu u prilog tome te ukazuju na izraženiju privrženost djeteta majci (Benware, 2013; Lieberman, Doyle i Markiewicz, 1999; Starells, 1994; Sutlović i Raboteg – Šarić, 2015). Majke su djeci na raspolaganju, odgovaraju na djetetove potrebe što rezultira stvaranjem snažne veze (Hazan i Shaver, 1994). Neki rezultati istraživanja ukazuju na to da djeca imaju bolju komunikaciju s majkom kao i više povjerenja u nju, dok oca doživljavaju otuđenim (Gajšek, 2018, Ručević i Mihalj, 2013). Stoga se može zaključiti da se odnos djece s očevima i s majkama razlikuje. Uloga majke je slična svim majkama odnosno temelji se na održavanju blizine s djetetom te na usmjerenost na tjelesni razvoj djeteta. S druge strane očevi se znatno više razlikuju ovisno o tome u kojoj su mjeri uključeni u roditeljstvo i s obzirom na odgojni pristup.

1.3.1 Uloga oca u razvoju adolescenata

Danas su očevi u većoj mjeri uključeni u brigu za djecu pa se može pretpostaviti da takav odnos rezultira razvojem privrženosti djeteta ocu. Budući da djetetovu privrženost ocu nije moguće objasniti unutar postojećeg okvira namijenjenog majci i djetetu, Paquette (2004) je teoriju privrženosti proširio teorijom odnosa aktivacije. Objasnjava odnos oca i djeteta pomoću dvije dimenzije na kojima se temelji odgoj: stimulacija i disciplina. Pretpostavljeno je da otac ohrabruje dijete da se otvori društvu na način da ga ohrabruje i pruža mu sigurnost (stimulacija) s tim da cijelo vrijeme postavlja granice (disciplina) (Dumont i Paquette, 2013). Optimalna pobuđenost djece tijekom igre s ocem rezultirat će manjim problemima s anksioznošću i depresijom, eksternaliziranim problemima (Kochanska i Kim, 2013) kao i manjom vjerojatnošću za probleme s vršnjacima. S druge strane djeca koja nisu dovoljno pobuđena tijekom igre s ocem pokazuju manjak samopouzdanja, a vršnjaci ih ignoriraju u društvu. Na suprotnoj strani kontinuuma su djeca koja su pretjerano stimulirana od strane oca što rezultira odbacivanjem od strane društva (Paquette, 2004). Stoga se roditeljska osjetljivost smatra prevencijom nastanka problema u djetinjstvu i adolescenciji (Grant i sur., 2000; Tacon i Caldera, 2001). Znanstvenici ukazuju da je nesigurna privrženost ocu povezana s problemima socijalne prilagodbe kao i s problemima u ponašanju djece (Bureau i sur., 2017). Osim za funkcioniranje u društvu, sigurna privrženost je važna za emocionalno zdravlje i razvoj djeteta

(Wong, Mangelsdorf, Brown, Neff i Schoppe - Sullivan, 2009). Rezultati istraživanja su pokazali da očevi pružaju bolji model za ravnotežu između separacije i povezanosti, što je važno za zdrav razvoj adolescenata (Sim, 2003). Lamb (1997) navodi da očevi koji svojoj djeci pružaju sigurnost i osjetljivi su na potrebe adolescenata češće imaju djecu koja su psihološki dobro prilagođena nego očevi koji te osobine ne pružaju u odnosu sa svojom djecom. Također navodi da nije važno koliko vremena djeca i očevi provedu skupa, već kako provode vrijeme. Velik broj radova navodi da pozitivno uključeni očevi mogu potaknuti zdravu psihološku prilagodbu (Lamb, 1997). Podupirući ovaj okvir, rezultati istraživanja pokazuju da adekvatna uključenost oca pridonosi razvoju kognitivnih sposobnosti, osjećaja empatije i unutarnjeg lokusa kontrole. Takvi adolescenti imaju i manje rodno stereotipna uvjerenja (Marsiglio, 1995). Osim toga, Zimmerman, Salem i Maton (1995) zaključili su da je očeva emocionalna podrška bila povezana s većim životnim zadovoljstvom, samopoštovanjem i nižim stupnjem depresije. U svojoj studiji Almeida i Galambos (1991) utvrdili su da očevi, koji su više bili uključeni u život adolescenata (troše više vremena, brinući se i radeći s djetetom), prije prihvaćaju vlastitu djecu u usporedbi s očevima koji su u početku bili manje uključeni. U svjetlu dokaza istraživanja, nekoliko je karakteristika interakcije otac-adolescent poput komunikacije, bliskog odnosa, zadovoljstva, zajedničkog vremena i osjetljivosti povezano s poželjnim ishodima u razvoju adolescenata. Podrška adolescentu od strane oca dovodi do bliskosti, intimnosti, značajne komunikacije i zadovoljstva, kao i do psihološkog blagostanja adolescenata.

2. CILJ I PROBLEMI ISTRAŽIVANJA

2.1 Polazište i cilj istraživanja

Pomorstvo kao profesija uključuje rad i život daleko od kuće i samim time utječe na sve aspekte života pomoraca, ali i njegove obitelji. Obuhvaća promjenu mjesta stanovanja i socijalnih odnosa, odvajanje od obitelji te propuštanje važnih životnih događaja svojih bližnjih (Hubinger i sur., 2002). Na taj način profesija pomorstva ne oblikuje samo život pomorca već i život njegove obitelji. Djeca žive u obiteljima koje su periodično potpune što može djelovati na njihove obiteljske odnose i psihosocijalni razvoj djeteta. Odnos s roditeljima i kvaliteta privrženosti roditeljima zasigurno utječe na razvoj i funkcioniranje pojedinca kroz cijeli život. S obzirom da pomorci i u najoptimalnijim tipovima ugovora provode polovicu godine na brodu, u okviru ovog istraživanja će se ispitati neki aspekti privrženosti roditeljima, roditeljska kompetentnost i percepcija roditeljskog ponašanja majki i očeva, te će se pri tom nezavisno prikupiti procjene adolescenata, majki i očeva.

Preciznije, cilj ovog istraživanja bio je ispitati razlike u percipiranom roditeljskom ponašanju (roditeljskoj podršci, restriktivnoj kontroli i popustljivosti) očeva i majki od strane adolescenata te razlike u percepciji kvalitete privrženosti majkama i očevima (povjerenju, komunikaciji i otuđenosti). Ujedno su se provjerile i razlike u roditeljskim samoprocjenama roditeljske kompetentnosti (roditeljske kompetentnosti i zadovoljstva) kao i u roditeljskim samoprocjenama različitih dimenzija roditeljskog ponašanja. Nadalje, odredio se stupanj slaganja u nezavisnim procjenama roditeljskog ponašanja procijenjenih od strane adolescenata i roditelja (zasebno očeva i majki). Ujedno se provjerio i doprinos sociodemografskih karakteristika očeva i adolescenata, karakteristika posla pomoraca, roditeljske kompetentnosti te roditeljskog ponašanja procijenjenog od strane adolescenata u objašnjenju otuđenosti kao zasebne dimenzije privrženosti adolescenata i očeva.

2.2 Problemi i hipoteze

1a) Ispitati postoje li razlike u procjenama adolescenata u pogledu dimenzija roditeljskog ponašanja (roditeljske podrške, restriktivne kontrole, popustljivosti) majki i očeva i dimenzijama privrženosti (povjerenje, komunikacija, otuđenost) očevima i majkama.

Hipoteza 1a: Rezultati prethodnih istraživanja upućuju na razlike u procjenama dimenzija roditeljskog ponašanja majki i očeva kod adolescenata. Stoga se očekuje da će u obiteljima pomoraca adolescenti izvještavati o izraženijoj roditeljskoj podršci i restriktivnoj kontroli od strane majki te većoj popustljivosti od strane očeva. Ranijim istraživanjima utvrđeno je da adolescenti pokazuju snažniju privrženost prema roditelju koji je dostupan te se pretpostavlja da će unutar obitelji pomoraca adolescenti biti privrženiji majkama, odnosno da će izvještavati o kvalitetnijoj komunikaciji i višem stupnju povjerenja u odnosu s majkom, te manjoj razini otuđenosti u odnosu na procjene privrženosti s očevima.

1b) Utvrditi razlikuju li se majke i očevi u samoprocjenama roditeljskog ponašanja kao i u samoprocjenama roditeljske kompetentnosti.

Hipoteza 1b: Na temelju rezultata ranijih istraživanja očekuje se da će majke iskazivati više procjene na dimenzijama roditeljske podrške i restriktivne kontrole, a niže na dimenziji popustljivosti u odnosu na očeve. Ujedno se pretpostavlja da će očevi pomorci percipirati sebe manje kompetentnima u roditeljskoj ulozi u odnosu na majke.

2) Usporediti i odrediti stupanj slaganja podataka dobivenih nezavisno od strane adolescenata, majki i očeva u procjeni različitih dimenzija roditeljskog ponašanja (roditeljske podrške, restriktivne kontrole i popustljivosti).

Hipoteza 2: S obzirom na rezultate prethodnih istraživanja očekuje se značajan, ali umjeren stupanj slaganja između procjena adolescenata i samoprocjena roditeljskog ponašanja na pojedinim dimenzijama. Također, očekuje se značajan i umjeren stupanj slaganja roditelja u samoprocjenama roditeljskog ponašanja.

3) Utvrditi relativne zasebne doprinose sociodemografskih karakteristika očeva i adolescenta (dob oca i djeteta), karakteristika posla (mjeseci odsutnosti oca), roditeljske kompetentnosti očeva (roditeljske kompetencije i zadovoljstva roditeljstvom) te dimenzija roditeljskog ponašanja procijenjenih od adolescenata (roditeljske podrške, restriktivne kontrole i

popustljivosti) u objašnjenju otuđenosti kao zasebne dimenzije kvalitete privrženosti adolescenata i očeva.

Hipoteza 3: Pretpostavlja se da će dob oca i dob djeteta, kao i karakteristike posla biti pozitivni prediktori otuđenosti. Uzevši u obzir rezultate ranijih istraživanja očekuje se da će roditeljska kompetentnost, roditeljska podrška i popustljivost biti negativni prediktori otuđenosti, a restriktivna kontrola pozitivni prediktor otuđenosti od oca kod adolescenata.

3. METODA

3.1 Sudionici istraživanja

Istraživanjem su obuhvaćene cjelovite obitelji pomoraca u Republici Hrvatskoj, pri čemu su adolescenti i njihovi roditelji (majke i očevi) zasebno ispunjavali upitnik. Ukupno je u istraživanju sudjelovalo 49 obitelji odnosno 147 sudionika. Vođeni teorijom i rezultatima ranijih istraživanja, u ovom istraživanju usmjerili smo se upravo na obitelji s djecom u razdoblju adolescencije, odnosno u dobi od 12 do 19 godina. Prosječna dob očeva koji su sudjelovali u istraživanju je 48 godina ($M=48.14$, $SD=5.82$), prosječna dob majki je 44 godine ($M=44.69$, $SD=5.22$), a adolescenata 16 godina ($M=16.22$, $SD=1.87$) (*Tablica 1*). U *Tablici 1* su prikazane opće karakteristike sudionika te karakteristike posla (profesije pomorstva) kao i procjene važnosti radne i roditeljske uloge od strane očeva.

Tablica 1 Opće karakteristike sudionika u istraživanju ($N_{\text{adolescenti}}=49$, $N_{\text{majke}}=49$, $N_{\text{očevi}}=49$)

	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>Min</i>	<i>Max</i>	<i>SD</i>
<i>Dob adolescenata</i>	49	16.22	12	19	1.87
<i>Dob majke</i>	49	44.69	36	57	5.22
<i>Dob oca</i>	49	48.14	35	64	5.82
<i>Mjeseći u godini provedeni kući</i>	49	5.71	3	7 (1-12)	0.67
<i>Mjeseći u godini provedeni na brodu</i>	49	6.28	5	9 (1-12)	0.67
<i>Očeva važnost radne uloge</i>	49	9.26	4	10 (1-10)	1.27
<i>Očeva važnost roditeljske uloge</i>	49	9.44	4	10 (1-10)	1.24

Napomena: M- aritmetička sredina, SD- standardna devijacija

Općenito, sudionici navode da im boravak na brodu traje u prosjeku 6 mjeseci, što vrijedi i za boravak kod kuće, iznimka su nekolicina očeva koja ipak više vremena provode na brodu. Očevi pomorci važnost roditeljske uloge kao i radne uloge procjenjuju vrlo visokom, s tim da prednost ipak daju roditeljskoj ulozi.

Tablica 2 Prikaz frekvencija različitih podataka vezanih uz profesiju pomorstva i karakteristike obitelji pomoraca ($N_{\text{adolescenti}}=49$, $N_{\text{majke}}=49$, $N_{\text{očevi}}=49$)

	<i>f</i>	<i>P</i>
Godine plovidbe		
0-5	2	0.04
5-10	2	0.04
10-15	4	0.08
15-20	11	0.22
Više od 20	30	0.61
Područje plovidbe		
Jadran	11	0.22
Europa	8	0.16
Svijet	30	0.61
Redoslijed rođenja adolescenta koje je sudjelovalo u istraživanju		
1.	31	0.63
2.	16	0.32
3.	2	0.04
Dob adolescenta pri očevom prvom odlasku na brod		
Prije rođenja	35	0.71
0-2 godine	10	0.20
Kasnije	4	0.08
Spol adolescenata		
M	26	0.53
Ž	23	0.47
Škola		
Osnovna škola	5	0.10
Srednja škola	44	0.89
Status zaposlenja žena pomoraca		
Zaposlena	25	0.51
Nezaposlena	21	0.42
Sezonski radnik	3	0.06

Napomena: *f*-frekvencija, *p*- proporcija

Iz *Tablice 2* je vidljivo da većina očeva pomoraca plovi više od dvadeset godina, te da je većina očeva počela ploviti prije rođenja djeteta. Većina pomoraca navodi kako plovi svjetskim morima, dok njihove žene većinom navode da su u radnom statusu. Većina adolescenata koji su sudjelovali u istraživanju su prvorodena djeca, i većina ih pohađa srednju školu. U istraživanju je sudjelovao gotovo podjednak broj adolescenata (0.53) i adolescentica (0.47).

3.2 Mjerni instrumenti

U istraživanju su korišteni upitnik općih podataka, Inventory of Parent and Peer Attachment (IPPA; Armsden i Greenberg, 1987; *Inventar privrženosti roditeljima i vršnjacima; adaptirana hrvatska verzija, Ručević, 2011*), Upitnik roditeljskog ponašanja – 29 (URP-29; Keresteš, Brković, Kuterovac Jagodić i Greblo, 2008) i Parenting Sense of Competence Scale; (Gibaud-Wallston i Wandersman, 1978; *Skala roditeljska kompetentnosti; adaptirana hrvatska verzija Reić Frcegovac, 2010*).

3.2.1 Upitnik općih podataka

Upitnici općih podataka za adolescente, majke i očeve su se međusobno razlikovali. Adolescenti su naveli podatke o dobi, spolu i školi koju pohađaju (osnovna/srednja), roditelji podatke o dobi i radnom statusu s tim da su očevi naveli detaljnije podatke vezane uz posao (Koliko godina plovite?/ Koliko mjeseci u godini provedete na brodu/kod kuće?/ Područje plovidbe?/ Važnost radne uloge/roditeljske uloge na skali 1-10/ Dob djeteta pri prvom odlasku na brod?). Roditelji i adolescenti su na početku upitnika upisali zajedničku šifru (kao obitelj su osmislili riječ ili broj koji su kasnije služili za identifikaciju članova iste obitelji). Drugim riječima šifra je korištena kako bi se podaci nezavisnih članova obitelji mogli upariti s ciljem analize stupnja slaganja u nezavisnim procjenama roditeljskog ponašanja (dijete/majka i dijete/otac).

3.2.2 Inventar privrženosti roditeljima i vršnjacima (*Inventory of Parent and Peer Attachment; IPPA; Armsden i Greenberg, 1987; adaptirana hrvatska verzija; Ručević, 2011*)

Inventar privrženosti roditeljima i vršnjacima (*Inventory of Parent and Peer Attachment ; IPPA; Armsden i Greenberg, 1987*) konstruiran je za procjenu kvalitete privrženosti roditeljima i vršnjacima u adolescenciji. Za potrebe ovog rada korištene su isključivo verzije upitnika namijenjene procjeni dimenzija privrženosti u odnosu s roditeljima, s tim da su adolescenti ispunjavali dvije forme upitnika, nezavisno za procjenu privrženosti s majkom i ocem. Svaki upitnik sadrži 25 čestica koje su zasićene trima faktorima – povjerenjem koje mjeri stupanj međusobnog razumijevanja i uvažavanja u odnosu privrženosti („*Moja majka/ moj otac me razumije*“), komunikacijom koja se odnosi na dubinu i kvalitetu verbalne komunikacije („*Ako moja majka/ moj otac zna da me nešto muči, pita me o tome*“) te otuđenosti koja mjeri osjećaj ljutnje i interpersonalne otuđenosti („*Brzo se uzrujam kad je moja majka/ moj otac u blizini*“).

Sudionik na skali od 5 stupnjeva iskazuje stupanj slaganja s pojedinačnom česticom koja opisuje njegov odnos s roditeljem, pri tom 1 označava „*Gotovo nikad ili nikad nije točno*“, a 5 „*Gotovo uvijek ili uvijek je točno*“. Kako bi se formirali rezultati za svaku dimenziju potrebno je da se određene čestice obrnuto kodiraju, a zatim se zbroje sve procjene na pojedinom faktoru, nezavisno za svaku formu upitnika. Rezultati se interpretiraju na način da viši rezultat na dimenziji povjerenja pokazuje da dijete vjeruje roditelju, viši rezultat na dimenziji komunikacije upućuje na bolju komunikaciju u odnosu, a viši rezultat na otuđenosti upućuje na interpersonalnu distancu između djeteta i roditelja. Opća privrženost ocu ili majci formira se zbrojem svih čestica na pojedinom upitniku, pri čemu viši rezultat ukazuje na snažniju povezanost djeteta i figure privrženosti na koju se upitnik odnosio. Ručević (2011) je skalu prevela s engleskog na hrvatski jezik, a u svom istraživanju je potvrdila visoku pouzdanost jer se koeficijenti pouzdanosti (Cronbach alpha) za sva tri faktora, kao i za opću privrženost u obje forme upitnika za roditelje kreću između .68 i .89. U ovom istraživanju također je potvrđena dobra pouzdanost, Cronbach alpha za procjene majki iznosi .85 za povjerenje, .83 za komunikaciju, .77 za otuđenost i .62 za opću privrženost koja i nije baš dobra pouzdanost dok za procjene očeva iznosi .70 za povjerenje, .90 za komunikaciju, .80 za otuđenost i .68 za opću privrženost očevima.

3.2.3 Upitnik roditeljskog ponašanja – 29 (URP-29; Keresteš, Brković, Kuterovac Jagodić i Greblo, 2012)

Upitnik roditeljskog ponašanja – 29 (Keresteš, Brković, Kuterovac Jagodić i Greblo, 2012) namijenjen je mjerenju dječje percepcije roditeljskog ponašanja te roditeljske samoprocjene roditeljskog ponašanja. Razvijene su 4 forme upitnika, dvije za roditeljske samoprocjene (nezavisno za majku i oca) i dvije za dječje procjene roditeljskog ponašanja (odvojeno za procjenu majke i oca). Za potrebe ovog istraživanja korištene su sve četiri forme upitnika. Svi oblici upitnika sadrže 29 čestica grupiranih u 7 teorijskih pretpostavljenih subskala: toplina („*Pokazujem djetetu da ga volim*“/ „*Moja mama/ Moj tata mi pokazuje da me voli*“), autonomija („*Uvažavam i poštujem svoje dijete kao osobu*“/ „*Moja mama/ Moj tata me uvažava i poštuje kao osobu*“), roditeljsko znanje („*Znam točno na što dijete troši novac kojeg mu dajem*“/ „*Moja mama/ Moj tata zna na što točno trošim novac koji mi daje*“), induktivno rezoniranje („*Objašnjavam djetetu razloge za postojanje pravila*“/ „*Moja mama/ Moj tata mi objašnjava razloge za postojanje pravila*“), intruzivnost („*Previše ispitujem svoje dijete o svemu*“/ „*Moja mama/ Moj tata me ispituje previše o svemu*“), kažnjavanje („*Vičem kad se dijete loše ponaša*“/ „*Moja mama/ Moj tata više kad se loše ponašam*“) i popustljivost

(„Popustim kad se dijete usprotivi mojem zahtjevu“/ „Moja mama/ Moj tata popusti kad se usprotivim njenom/njegovom zahtjevu“). Navedenih 7 subskala grupirano je u 3 dimenzije roditeljskog ponašanja: *roditeljska podrška* koja se sastoji od subskala topline, autonomije, induktivnog rezoniranja i roditeljskog znanja, zatim *restriktivna kontrola* koja se sastoji od subskala intruzivnosti i kažnjavanja te *popustljivost*.

Zadatak djeteta je na skali od 1 do 4 procijeniti koliko se pojedina čestica odnosi na ponašanje njegovog roditelja, dok je zadatak roditelja procijeniti vlastito roditeljsko ponašanje, pri tom 1 označava „Uopće nije točno“, a 4 „U potpunosti je točno“. Rezultati na subskalama formiraju se kao prosjeci na odgovarajućim česticama, dok se rezultati na dimenzijama mogu izračunati kao prosječni rezultat na česticama subskala koje pripadaju određenoj dimenziji. Autorice upitnika navode zadovoljavajuće pouzdanosti za sve dimenzije roditeljskog ponašanja s Cronbachom alpha od .67 do .89, isto vrijedi i za subskale roditeljskog ponašanja kod kojih je Cronbach alpha u rasponu od .60 do .81 (Keresteš, Brković, Kuterovac Jagodić i Greblo 2012). U ovom istraživanju su koeficijenti pouzdanosti na subskalama za adolescentsku procjenu majčina ponašanja u rasponu od .44 (što nije baš dobra pouzdanost) do .79, dok su za dimenzije nešto više, u rasponu od .68 do .83. Koeficijent pouzdanosti za adolescentsku procjenu očevog ponašanja na subskalama kreće se u rasponu od .71 do .85, a za dimenzije od .81 do .90. Kod majčine samoprocjene roditeljskog ponašanja koeficijent pouzdanosti izražen Cronbachom alpha za subskale je u rasponu od .58 do .80, dok je za dimenzije u rasponu .76 do .81. Očeve samoprocjene roditeljskog ponašanja na subskalama imaju viši koeficijent pouzdanost koji se kreće od .74 do .89, a za dimenzije .84 do .90.

3.2.4 Skala roditeljske kompetentnosti (*Parenting Sense of Competence Scale*; Gibaud-Wallston i Wandersman, 1978; adaptirana hrvatska verzija; Reić Ercegovac, 2010)

Skala roditeljske kompetentnosti (Reić Ercegovac, 2010), prijevod je originalne skale *Parenting Sense of Competence Scale* (Gibaud-Wallston i Wandersman, 1978), a namijenjena je samoprocjeni doživljaja roditeljske uloge. Za potrebe ovog istraživanja majke i očevi su nezavisno ispunili skalu roditeljske kompetentnosti. Skala se sastoji od 17 čestica koje su zasićene dvama faktorima prema kojima je skala podijeljena na dvije subskale: subskala zadovoljstva i subskala kompetentnosti. Subskala zadovoljstva mjeri koliko je roditelj zadovoljan samim sobom kao roditeljem odnosno u ulozi roditelja („*Jako je biti roditelj predivno iskustvo, osjećam se frustriran/a sad kad je moje dijete u ovoj dobi*“), dok subskala kompetentnosti mjeri percepciju roditelja o tome koliko je efikasan u roditeljskoj ulozi („*Ako*

roditelj zna kako njegovo ponašanje utječe na dijete, kao što je kod mene slučaj, lako je riješiti sve poteškoće s djetetom“).

Zadatak sudionika je na skali Likertovog tipa od šest stupnjeva zaokružiti u kojoj mjeri pojedina tvrdnja opisuje njihov doživljaj roditeljstva, pri čemu 1 označava „*U potpunosti se ne slažem*“, a 6 „*U potpunosti se slažem*“. Ukupni rezultat formira se kao linearna kombinacija procjena na dvije subskale, a sukladno tome, viši rezultat ukazuje na višu roditeljsku kompetentnost odnosno veće zadovoljstvo roditeljstvom. Istraživanjima je potvrđena visoka pouzdanost skale, Cronbach alpha za subskalu kompetentnosti iznosi .86, a za subskalu zadovoljstva roditeljstvom .79 (Reić Ercegovac, 2010). Ovim istraživanjem je također potvrđena visoka pouzdanost skale, Cronbach alpha za majčinu samoprocjenu roditeljske kompetentnosti iznosi jednako na subskali kompetentnosti kao i na subskali zadovoljstva roditeljstvom (.83). Koeficijent pouzdanosti za očevu samoprocjenu roditeljske kompetentnosti iznosi .82 za subskalu kompetentnosti i .80 za subskalu zadovoljstva roditeljstvom.

3.3 Postupak istraživanja

Istraživanje je provedeno na prigodnom uzorku građana Republike Hrvatske. Provedeno je *online* istraživanje putem društvene mreže *Facebook-a*, odnosno upućena je zamolba administratorima raznih grupa specificiranih za okupljanje pomoraca i njihovih obitelji (“Modri kavez”, “Pomorac.net”, “Lako njemu, on je pomorac”) za objavom zamolbe za sudjelovanjem u istraživanju u svrhu izrade diplomskog rada. U zamolbi je naglašeno da je sudjelovanje u istraživanju anonimno i dobrovoljno, a sadržan je detaljan opis istraživanja i poveznice za ispunjavanje sve tri forme upitnika (za dijete, oca, majku). Osim putem *Facebook-a*, zamolba je proslijeđena na *e-mail* adrese 23 agencije za ukrcaj pomoraca u Hrvatskoj. S obzirom na slab odaziv putem *online* verzije upitnika, pristupilo se srednjim školama. Formulirana je verzija upitnika papir – olovka koja je sadržavala uputno pismo i tri verzije upitnika (adolescent, otac, majka), a uz odobrenje ravnatelja zadarskih srednjih škola upitnici su uz pomoć psihologa i pedagoga podijeljeni učenicima koji pripadaju obitelji u kojoj je otac pomorac. Učenicima je objašnjena svrha istraživanja, zajamčena anonimnost te im je uz njihov pristanak te uz pisani pristanak roditelja za djecu mlađu od 14 godina, dana kuverta s uputnim pismom i tri upitnika. Upitnike za roditelje su proslijedili roditeljima kod kuće gdje su svi rješavali upitnike, osim očeva koji su u tom trenutku bili na brodu pa su oni ispunili *online* verziju upitnika. Za ispunjavanje upitnika bilo je potrebno 10ak minuta, a učenici su ispunjene upitnike dostavili pedagogu ili psihologu u svojoj školi. Prikupljanje podataka trajalo je od listopada 2019. godine do veljače 2020. godine.

4. REZULTATI

Statistička obrada podataka prikupljenih ovim istraživanjem izvršena je pomoću računalnog programa *Statistica 13*.

4.1 Deskriptivni parametri

Prije prikaza rezultata, odnosno odgovora na postavljene probleme, koji su dobiveni specifičnom statističkom obradom podataka potrebno je prikazati deskriptivne parametre mjernih instrumenata koji su korišteni u ovom istraživanju.

Tablica 3 Prikaz deskriptivnih parametara za sve dimenzije roditeljskog ponašanja kod svih formi upitnika, dimenzija privrženosti te procjene roditeljske kompetentnosti (N_{adolcscenti}=49, N_{majke}=49, N_{očevi}=49)

<i>Skala</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Raspon rezultata</i>	<i>Indeks asimetričnosti</i>	<i>Indeks spljoštenosti</i>	<i>K-S</i>	<i>Cronbach alpha</i>
<i>UPITNIK RODITELJSKOG PONAŠANJA - procjene adolescenata</i>							
<i>Roditeljska podrška majki</i>	3.43	0.36	3-4	-0.50	-0.25	.09	.83
<i>Roditeljska podrška očeva</i>	3.20	0.54	1-4	-1.17	1.79	.12	.90
<i>Restriktivna kontrola majki</i>	2.05	0.50	1-3	0.10	-0.54	.06	.68
<i>Restriktivna kontrola očeva</i>	1.81	0.57	1-3	0.76	0.10	.13	.81
<i>Popustljivost majki</i>	2.28	0.82	1-4	0.32	-0.52	.18	.79
<i>Popustljivost očeva</i>	2.37	0.86	1-4	-0.02	-0.97	.11	.81
<i>UPITNIK RODITELJSKOG PONAŠANJA- procjene roditelja</i>							
<i>Roditeljska podrška majki</i>	3.59	0.27	3-4	-0.65	-0.32	.18	.81
<i>Roditeljska podrška očeva</i>	3.22	0.48	1-4	-1.60	5.25	.10	.90
<i>Restriktivna kontrola majki</i>	2.12	0.52	1-4	0.44	0.88	.06	.76
<i>Restriktivna kontrola očeva</i>	1.92	0.56	1-3	0.39	-0.30	.09	.84
<i>Popustljivost majki</i>	2.28	0.76	1-4	0.16	-0.35	.11	.80
<i>Popustljivost očeva</i>	2.51	0.84	1-4	-0.24	-0.89	.16	.85
<i>INVENTAR KVALITETE PRIVRŽENOSTI</i>							
<i>Povjerenje u odnosu s majkama</i>	43.89	5.43	28-50	-1.24	1.17	.16	.85
<i>Povjerenje u odnosu s očevima</i>	38.77	4.92	22-48	-1.35	2.41	.16	.70
<i>Komunikacija u odnosu s majkama</i>	35.65	6.08	24-45	-0.39	-0.82	.10	.83
<i>Komunikacija u odnosu s očevima</i>	32.79	8.06	9-45	-0.75	0.37	.10	.90

<i>Otuđenost u odnosu s majkama</i>	11.40	4.67	6-25	1.36	1.42	.18	.77
<i>Otuđenost u odnosu s očevima</i>	12.53	5.04	6-28	1.08	1.20	.14	.80
<i>Privrženost prema majci</i>	90.95	7.68	71-105	-0.49	-0.22	.11	.62
<i>Privrženost prema ocu</i>	84.10	9.32	56-109	-0.67	1.57	.16	.68
SKALA RODITELJSKE KOMPETENTNOSTI							
<i>Roditeljska kompetentnost majki</i>	38.00	5.62	26-48	-0.15	-0.23	.06	.82
<i>Roditeljska kompetentnost očeva</i>	34.93	6.90	19-48	-0.69	-0.25	.16	.83
<i>Zadovoljstvo roditeljstvom kod majki</i>	42.28	7.28	21-54	-0.60	0.33	.15	.80
<i>Zadovoljstvo roditeljstvom kod očeva</i>	37.24	6.62	25-49	-0.10	-0.94	.09	.83

Napomene: M-aritmetička sredina, SD- standardna devijacija, K-S- Kolmogov-Smirnov test

Kolmogov-Smirnovljevim testom provjerena je normalnost distribucije rezultata za svaku skalu te je utvrđeno da dobivene distribucije rezultata ne odstupaju statistički značajno od normalne distribucije. Osim Kolmogov-Smirnovljevog testa, indeksi asimetričnosti i spljoštenosti ukazuju na normalnost distribucije rezultata. Kline (2011) navodi kako se parametar normalnosti može smatrati zadovoljenim ako indeks asimetričnosti ne prelazi vrijednost veću od 3, a indeks spljoštenosti ne prelazi vrijednost veću od 10. Uvidom u *Tablicu 3* može se zaključiti da su indeksi normalnosti distribucije rezultata na svim skalama u okvirima prihvatljivih te da je opravdano koristiti parametrijske postupke u daljnjoj obradi rezultata.

Uvidom u rezultate prikazane u *Tablici 3* vidljivo je da se prosječne vrijednosti na subskali *roditeljske podrške* za sve forme upitnika grupiraju oko viših vrijednosti, dok se prosječne vrijednosti na subskalama *restriktivne kontrole* i *popustljivosti* za sve forme upitnika grupiraju oko središnjih vrijednosti u odnosu na teoretski raspon rezultata. Pregledom indeksa asimetričnosti jasno je kako su rezultati koji se odnose na *povjerenje, komunikaciju* te na *generalni osjećaj privrženosti* u odnosu s roditeljima negativno asimetrični, odnosno pomaknuti prema višim vrijednostima. Iznimku čini *otuđenost* kao jedina dimenzija kvalitete privrženosti u odnosu s roditeljima čiji su rezultati pomaknuti prema nižim vrijednostima. Drugim riječima, adolescenti uglavnom pozitivno percipiraju odnos s roditeljima. Također, prosječne vrijednosti na subskalama *roditeljske kompetentnosti* i *zadovoljstva roditeljstvom* su kod oba roditelja

pomaknute prema višim vrijednostima što ukazuje na više samoprocjene kompetentnosti i zadovoljstva u roditeljskoj ulozi.

4.2 Razlike u procjenama dimenzija roditeljskog ponašanja očeva i majki i dimenzijama privrženosti očevima i majkama kod adolescenata

S ciljem odgovora na prvi istraživački problem, odnosno utvrđivanja razlike u procjenama različitih dimenzija roditeljskog ponašanja očeva i majki (*roditeljska podrška, restriktivna kontrola, popustljivost*) i dimenzija privrženosti (*povjerenje, komunikacija, otuđenost*) očevima i majkama kod adolescenata proveden je t-test za zavisne uzorke, a rezultati su prikazani u *Tablici 4*.

Tablica 4 Testiranje značajnosti razlika u percepciji pojedinih dimenzija roditeljskog ponašanja i dimenzija privrženosti kod adolescenata (N=49)

	<i>Procjena majki (adolescenti)</i>	<i>Procjena očeva (adolescenti)</i>		
	<i>M (SD)</i>	<i>M (SD)</i>	<i>t-test</i>	<i>p</i>
<i>Roditeljska podrška</i>	3.43 (0.36)	3.20 (0.54)	3.74**	0.00
<i>Restriktivna kontrola</i>	2.05 (0.50)	1.81 (0.57)	3.10**	0.00
<i>Popustljivost</i>	2.28 (0.82)	2.37 (0.86)	-0.60	0.54
<i>Povjerenje</i>	43.89 (5.43)	38.77 (4.92)	6.72**	0.00
<i>Komunikacija</i>	35.65 (6.08)	32.79 (8.06)	2.81**	0.00
<i>Otuđenost</i>	11.40 (4.67)	12.53 (5.04)	-1.96	0.05
<i>Opća privrženost</i>	90.95 (7.68)	84.10 (9.32)	5.72**	0.00

Napomena: **p<0.01

Testiranjem značajnosti razlika i uvidom u *Tablicu 4*, može se uočiti razlika u percepciji pojedinih dimenzija majčinog i očevog roditeljskog ponašanja (*roditeljska podrška i restriktivna kontrola*) procijenjenog od strane adolescenata. Drugim riječima, adolescenti izvještavaju kako im majke pružaju više razine podrške, ali i kontrole u odnosu na očeve. Nije utvrđena statistički značajna razlika u procjeni *popustljivosti* kao zasebnoj dimenziji roditeljskog ponašanja majki i očeva, odnosno adolescenti percipiraju majke i očeve u jednakoj mjeri popustljivima. Daljnjom analizom razlika utvrđena je statistički značajna razlika u privrženosti adolescenata očevima i majkama, s tim da adolescenti izvještavaju o snažnijoj privrženosti majkama. Tome u prilog idu i razlike u *komunikaciji i povjerenju* u odnosu

adolescenata s majkama i očevima. Adolescenti izvještavaju o kvalitetnijoj komunikaciji i višem povjerenju u odnosu s majkama. Analizom razlika u posljednjoj dimenziji kvalitete privrženosti - *otuđenosti* utvrđeno je da adolescenti u jednakoj mjeri procjenjuju otuđenost u odnosu s očevima i s majkama.

4.3 Razlike u samoprocjenama dimenzija roditeljskog ponašanja te u samoprocjenama roditeljske kompetentnosti majki i očeva

Kao preduvjet testiranja razlika aritmetičkih sredina, Levenovim testom provjerene su razlike u varijancama. Budući da nisu utvrđene statistički značajne razlike u varijancama, može se zaključiti da su varijance homogene. Stoga je korišten t-test za nezavisne uzorke kako bi se odgovorilo na drugi dio prvog problema i testiralo razlike. Kako bi se odgovorilo na drugi dio prvog problema provjerile su se razlike u samoprocjenama dimenzija roditeljskog ponašanja (*roditeljska podrška, restriktivna kontrola, popustljivost*) te u samoprocjenama roditeljske kompetentnosti (*kompetentno roditeljstvo i zadovoljstvo roditeljstvom*) između majki čiji su rezultati prikazani u *Tablici 5*.

Tablica 5 Testiranje značajnosti razlika u percepciji pojedinih dimenzija roditeljskog ponašanja i procjeni roditeljske kompetentnosti između majki i očeva t-testom za nezavisne uzorke ($N_{\text{očevi}}=49$, $N_{\text{majke}}=49$)

	<i>samoprocjene</i>		<i>t-test</i>	<i>p</i>
	<i>majki</i>	<i>očeva</i>		
	<i>M (SD)</i>	<i>M (SD)</i>		
<i>Roditeljska podrška</i>	3.59 (0.27)	3.22 (0.48)	4.52**	0.00
<i>Restriktivna kontrola</i>	2.12 (0.52)	1.92 (0.56)	1.81	0.07
<i>Popustljivost</i>	2.28 (0.76)	2.51 (0.84)	-1.42	0.15
<i>Roditeljska kompetentnost</i>	38.00 (5.62)	34.93 (6.90)	2.39**	0.01
<i>Zadovoljstvo roditeljstvom</i>	42.28 (7.28)	37.24 (6.62)	3.58**	0.00

Napomena: ** $p < 0.01$

Pregledom prikazanih rezultata (*Tablica 5*) testiranja značajnosti razlika u samoprocjenama roditeljskog ponašanja očeva i majki, može se primijetiti da se majke i očeви razlikuju isključivo u percepciji roditeljske podrške koju pružaju, dok razlike u restriktivnoj kontroli i popustljivosti nisu utvrđene. Majke doživljavaju vlastito ponašanje u odnosu s adolescentima toplije i brižnije nego očeви svoje ponašanje. S druge strane, majke i očeви

percipiraju vlastito ponašanje u jednakoj mjeri kontrolirajuće i popustljivo u odnosu s adolescentima. Analizom razlika na skali roditeljske kompetentnosti (*roditeljska kompetentnost* i *zadovoljstvo roditeljstvom*) utvrđeno je da se majke smatraju kompetentnijima u roditeljstvu te da su zadovoljnije roditeljskom ulogom od očeva.

4.4 Usporedba i stupanj slaganja podataka dobivenih nezavisno od strane adolescenata, majki i očeva u procjeni dimenzija roditeljskog ponašanja

Izračunavanjem Pearsonovog koeficijenta korelacije se pokušalo odrediti stupanj slaganja podataka dobivenih nezavisno od strane adolescenata, majki i očeva u procjeni različitih dimenzija roditeljskog ponašanja (*roditeljske podrške, restriktivne kontrole i popustljivosti*).

Tablica 6 Prikaz Pearsonovih koeficijenata korelacije između različitih procjena pojedinih dimenzija roditeljskog ponašanja (N_{adolescenti}=49, N_{očevi}=49, N_{majke}=49)

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
1. Samoprocjena majčine roditeljske podrške	1	-.22	-.18	.09	-.02	-.03	.45*	.02	.05	.15	-.22	-.04
2. Samoprocjena majčine restriktivne kontrole		1	.13	.07	.57*	.23	-.36*	.53*	-.11	-.25	.44*	-.05
3. Samoprocjena majčine Popustljivosti			1	.00	.07	.25	-.27	.04	.64*	-.14	.17	.31*
4. Samoprocjena očeve roditeljske podrške				1	-.01	.16	.05	-.10	.01	.34*	-.14	.26
5. Samoprocjena očeve restriktivne kontrole					1	.00	-.25	.48*	.02	-.20	.63*	-.27
6. Samoprocjena očeve Popustljivosti						1	-.19	.21	.24	.12	-.08	.65*
7. Procjena majčine roditeljske podrške od strane adolescenata							1	-.22	-.04	.61*	-.36*	-.00
8. Procjena majčine restriktivne kontrole od strane adolescenata								1	-.06	-.19	.48*	.05
9. Procjena majčine popustljivosti od strane adolescenata									1	-.13	.05	.27
10. Procjena očeve roditeljske podrške od strane adolescenata										1	-.32*	.29*
11. Procjena očeve restriktivne kontrole od strane adolescenata											1	-.28*
12. Procjena očeve popustljivosti od strane adolescenata												1

Napomena: *p<0.05

Uvidom u *Tablicu 6* može se uočiti umjerena pozitivna povezanost (.45) majčinih samoprocjena roditeljske podrške i procjena majčine roditeljske podrške od strane adolescenata. Dakle, adolescenti koji doživljavaju majčino ponašanje toplim i emocionalnim, ujedno će imati majke koje izvještavaju o brižnom odnosu prema svom djetetu. Zatim, nešto viša korelacija (.53) utvrđena je u samoprocjenama majčine restriktivne kontrole i procjenama majčine restriktivne kontrole od strane adolescenata. Majke koje percipiraju svoje ponašanje u odnosu s adolescentima kontrolirajućim imaju djecu koja izvještavaju o učestalijem kontroliranju od strane majki. Također, utvrđena je pozitivna povezanost (.64) majčine samoprocjene popustljivosti i procjene majčine popustljivosti od strane adolescenata. Drugim riječima, majke koje sebe percipiraju popustljivima u odnosu prema adolescentima ujedno imaju djecu koja ih doživljavaju popustljivima. Isti obrazac povezanosti utvrđen je za samoprocjene očevog roditeljskog ponašanja i procjene očevog roditeljskog ponašanja od strane adolescenata. Uvidom u tabelarni prikaz (*Tablica 6*) vidljivo je da je korelacija za samoprocjenu i procjenu očeve roditeljske podrške nešto niža (.34) u odnosu na majčinu, a korelacija za samoprocjenu i procjenu očeve restriktivne kontrole (.63) nešto viša u odnosu na majčinu. Korelacija samoprocjena i procjena očeve popustljivosti (.65) u jednakoj mjeri je visoka kao majčina (.64). Kod procjenjivanja majčinog ponašanja utvrđena je i značajna negativna korelacija (-.36) u samoprocjeni majčine restriktivne kontrole i procjeni majčine roditeljske podrške od strane adolescenata, odnosno majke koje imaju tendenciju kažnjavati djecu ujedno imaju djecu koja izvještavaju o niskoj roditeljskoj podršci majki.

Iz dobivenih korelacija jasno je da su samoprocjene majčine restriktivne kontrole i samoprocjene očeve restriktivne kontrole pozitivno povezane (.57). Prema tome češće majčino navođenje kontrolirajućih ponašanja u odnosu prema adolescentu ujedno znači i očevu percepciju o vlastitom ponašanju prema adolescentu kao kontrolirajućem. Pregledom rezultata u *Tablici 6* može se uočiti da je osim povezanosti roditeljskih samoprocjena utvrđena i povezanost procjena roditeljskih ponašanja očeva i majki od strane adolescenata. Utvrđena je pozitivna korelacija u procjenama majčine i očeve roditeljske podrške (.61) te u procjenama majčine i očeve restriktivne kontrole (.48). Adolescenti koji percipiraju majčino ponašanje toplim i brižnim ujedno će izvještavati o očevoj podršci, također adolescenti koji majčino ponašanje doživljavaju kontrolirajućim navodit će veću kontrolu od strane oca. Kod procjena od strane adolescenata je utvrđena negativna korelacija procjena majčine roditeljske podrške i

procjena očeve restriktivne kontrole (-.36), odnosno adolescenti koji percipiraju majčino ponašanje toplim ujedno rjeđe izvještavaju o kontrolirajućem ponašanju očeva.

Unutar okvira procjena očevog roditeljskog ponašanja od strane adolescenata utvrđene su značajne korelacije među svim dimenzijama. Adolescenti koji doživljavaju visoku roditeljsku podršku od strane očeva češće će percipirati očeve popustljivima (.29), a rijetko će opisivati očevu ponašanje kao kontrolirajuće (-.32). Također, adolescenti koji izvještavaju o očevoj popustljivosti, rjeđe doživljavaju kontrolu od strane oca (-.28).

Dobivenim rezultatima utvrđena je povezanost majčinih samoprocjena restriktivne kontrole i procjena očeve restriktivne kontrole od strane adolescenata (.44). Isti obrazac utvrđen je i za popustljivost (.31) kao dimenziju roditeljskog ponašanja. Preciznije, majke koje percipiraju vlastito ponašanje kontrolirajućim imaju djecu koja percipiraju očevu ponašanje kontrolirajućim. Također, majke koje sebe doživljavaju popustljivima u odnosu s adolescentima imaju djecu koja izvještavaju o očevom ponašanju kao popustljivom. Uvidom u *Tablicu 6* jasno je da samoprocjena očeve restriktivne kontrole pozitivno korelira s procjenom majčine restriktivne kontrole od strane adolescenata (.48), odnosno očevi koji izvještavaju o kontrolirajućem ponašanju u odnosu s adolescentima imaju djecu koja navode višu kontrolu u odnosu s majkama.

4.5 Doprinos sociodemografskih karakteristika očeva i adolescenata, roditeljske kompetentnosti očeva, karakteristika posla pomoraca i očevog roditeljskog ponašanja u objašnjenju otuđenosti od očeva pomoraca kod adolescenata

Prije odgovora na posljednji problem istraživanja, preliminarno su analizirane i korelacije ispitivanih varijabli prikazane u prilogu (*Tablica 1*). Uvidom u *Tablicu 1* može se zaključiti kako varijable *dob oca*, *dob djeteta* i *mjeseci odsutnosti oca* nisu u značajnom odnosu s kriterijskom varijablom (*otuđenost od oca*). Jedan od istraživačkih problema je bio utvrditi doprinos prethodno navedenih varijabli u objašnjenju procjene otuđenosti od oca, međutim one nisu uvedene u zasebne korake hijerarhijske regresijske analize radi neznačajnih odnosa s kriterijskom varijablom. S druge strane, preostala dva skupa varijabli vezana uz roditeljsko ponašanje očeva (*roditeljska podrška*, *restriktivna kontrola*, *popustljivost*) i kompetentno roditeljstvo (*kompetentno roditeljstvo*, *zadovoljstvo roditeljstvom*) u značajnom su odnosu s kriterijskom varijablom te su uvrštene u daljnje analize. Kako bi se odgovorilo na treći problem te preciznije utvrdilo doprinos preostala dva skupa varijabli: očeve roditeljske kompetentnosti (*roditeljska kompetentnost* i *zadovoljstvo roditeljstvom*) i očevog roditeljskog ponašanja (*roditeljska podrška*, *restriktivna kontrola* i *popustljivost*) percipiranog od strane adolescenata

u objašnjenju *otuđenosti od očeva pomoraca* (procijenjene od adolescenata) bilo je potrebno odrediti redosljed uvođenja varijabli u hijerarhijsku regresijsku analizu. Prijašnjim istraživanjima utvrđena je veza otuđenosti i skupine varijabli vezanih uz očevu roditeljsko ponašanje (Gajšek, 2018), stoga je za pretpostaviti da će *roditeljska podrška, restriktivna kontrola i popustljivost* u većoj mjeri objasniti otuđenost od oca od drugog skupa varijabli (*roditeljska kompetentnost i zadovoljstvo roditeljstvom*). Prema tome, redosljed uvođenja prediktorskih varijabli bio je slijedeći: u prvom koraku uvedene su *roditeljska podrška, restriktivna kontrola i popustljivost*, dok su u drugom koraku uvedene varijable *roditeljska kompetentnost i zadovoljstvo roditeljstvom*. U Tablici 7 prikazani su rezultati provedene hijerarhijske regresijske analize kao i doprinos prethodno navedenih varijabli.

Tablica 7 Prikaz rezultata hijerarhijske analize s dimenzijom kvalitete privrženosti – otuđenosti kao kriterijem (Nadolescenti=49, Nočevi=49)

<i>Otuđenost</i>		
	1. korak β	2. korak β
1. Očevu roditeljsko ponašanje percipirano od strane adolescenata		
Roditeljska podrška	-.42**	-.43**
Restriktivna kontrola	.39**	.40**
Popustljivost	-.09	-.09
2. Roditeljska kompetentnost očeva (percepcija očeva)		
Roditeljska kompetentnost		.04
Zadovoljstvo roditeljstvom		.00
R²	.51	.51
Rkor²	.48	.46
ΔR^2	.51**	.00

Napomena: β - vrijednost standardiziranog regresijskog koeficijenta, R²- ukupan doprinos objašnjenju varijanci, Rkor²- korigirani ukupni doprinos objašnjenju varijanci, ΔR^2 - doprinos pojedine grupe prediktora objašnjenju varijanci, **p<.01

U prvom koraku hijerarhijske regresijske analize uvedene su procjene očevog roditeljskog ponašanja percipirane od strane adolescenata (roditeljska podrška, restriktivna kontrola, popustljivost) koje objašnjavaju značajnih 51% varijance otuđenosti adolescenata od očeva. Značajnim negativnim prediktorom pokazala se roditeljska podrška (β =-.42), dok se značajnim pozitivnim prediktorom pokazala restriktivna kontrola (β =.39). Drugim riječima,

adolescenti koji ponašanje svojih očeva doživljavaju podržavajućim izvještavaju o manjoj otuđenosti, dok adolescenti koji ponašanje svojih očeva percipiraju kontrolirajućim izvještavaju o višem stupnju otuđenosti u odnosu s očevima. U drugom koraku u hijerarhijsku analizu uvedene su roditeljska kompetentnost i zadovoljstvo roditeljstvom čiji se doprinos nije pokazao značajnim te je postotak objašnjene varijance ostao nepromijenjen. Naime, varijable roditeljska podrška i restriktivna kontrola uvedene u prvom koraku i dalje su ostale značajni prediktori. Zaključno drugim korakom, jasno je da su roditeljska podrška ($\beta = -.43$) i restriktivna kontrola ($\beta = .40$) značajni prediktori, dok se preostali prediktori (popustljivost, roditeljska kompetentnost, zadovoljstvo roditeljstvom) nisu pokazali značajnim. Budući da su jedini značajni prediktori roditeljska podrška i restriktivna kontrola može se zaključiti da će adolescenti koji očeve percipiraju brižnima te čije ponašanje ne doživljavaju kontrolirajućim u manjoj mjeri izvještavati o otuđenosti u odnosu s ocem pomorcem.

5. RASPRAVA

Današnje društvo obilježava globalizacija, koja nudi širok spektar poslova koje je moguće obavljati iz udobnosti vlastitog doma, u mjestu u kojem pojedinac živi, ali i daleko od vlastitog doma. Jedna od profesija koja je i prije globalizacije bila značajno prisutna u Hrvatskoj je pomorstvo, dakako, s globalizacijom se značajno razvilo na način da su uvjeti plovidbe i boravka na brodu pogodniji nego u prošlosti. Međutim, profesija pomorstva i dalje je vrlo izazovan i zahtjevan posao, koji traži brojna odricanja, psihološku stabilnost i pozitivan stav. Brojne obitelji pomoraca su naizgled uobičajene i na prvi pogled, nalik svakoj drugoj potpunoj obitelji. Međutim, neminovno je istaknuti kako pomorstvo kao profesija ima značajan utjecaj na život ostatka obitelji, posebice djecu. Roditeljstvo je specifična uloga, koja prije svega, zahtjeva od roditelja prisutnost u životu djeteta. U obiteljima pomoraca, majke prilikom oćevog odlaska preuzimaju sve obaveze. Posljedićno, postavljaju se brojna pitanja, s kakvim se izazovima djeca pomoraca, žene pomoraca i oćevi pomorci suoćavaju u svakodnevnom životu, na koji naćin majka i dijete grade odnos u odsutnosti oća, odraćava li se to na razvoj privrženosti djeteta u odnosu s ocem, te utjeće li odsutnost oća na njegov osjećaj roditeljske kompetentnosti. Osnovni cilj ovog istraćivanja bio je ispitati doprinos pojedinih sociodemografskih karakteristika oćeva i adolescenata, karakteristika posla pomoraca, oćeve roditeljske kompetentnosti te oćevog roditeljskog ponašanja (procijenjenog od strane adolescenata) u predvićanju procjena otućenosti od oćeva pomoraca. U istraćivanju su takoder ispitane razlike u procjeni roditeljskog ponašanja majki i oćeva od strane adolescenata te u samoprocjeni roditeljskog ponašanja oćeva i majki. Nadalje, provjerene su razlike u privrženosti majkama i oćevima kod adolescenata kao i razlike u samoprocjeni roditeljske kompetentnosti majki i oćeva. Takoder, provjereno je u kolikoj mjeri se slaću adolescenti i roditelji u procjeni razlićitih dimenzija roditeljskog ponašanja kao i roditelji u samoprocjeni roditeljskog ponašanja.

5.1 Razlike u percepciji dimenzija roditeljskog ponašanja, kvaliteti privrženosti te roditeljskoj kompetentnosti

Roditeljsko ponašanje jedna je od odrednica roditeljstva koja oblikuje odnos roditelja i djeteta, te kao takva uključuje više aspekata: roditeljsku podršku, restriktivnu kontrolu te popustljivost. Rezultati brojnih istraćivanja ukazuju na razlike u percepciji roditeljskog ponašanja majki i oćeva od strane adolescenata (Gajšek, 2018; Olivari, Hertfelt Wahn, Maridaki-Kassotaki, Antonopoulou, Confalonieri, 2015; Lansford, Sharma i sur., 2014, Tuce i Fako, 2013), s tim da doživljavaju višu podršku i kontrolu od strane majki dok oćeve doživljavaju popustljivijima u odnosu na majke. Rezultati istraćivanja u kojima su majke i oćevi

procjenjivali vlastito roditeljsko ponašanje idu u prilog prethodno navedenim istraživanjima (Reić Ercegović, 2019; Sočo i Keresteš, 2009, Štironja Borić i sur., 2011). U skladu s tim, pretpostavljeno je da će za obitelji pomoraca vrijediti isti obrazac. Međutim, rezultati provedenog istraživanja samo su djelomično potvrdili rezultate prethodnih istraživanja. Procjene adolescenata i roditelja potvrđuju viši stupanj topline i razumijevanja majki. Majke su sklonije emocionalnom izražavanju te nastoje razumjeti adolescente, provode disciplinske mjere, ali uz to pružaju autonomiju te argumentirano postavljaju granice. Niz je mogućih razloga zbog kojih majke sebe procjenjuju brižnijima u odnosu s adolescentima te zbog kojih adolescenti majke doživljaju više emocionalno involviranim. Prema tradicionalnoj podjeli rodni uloga majka je zadužena za skrb o djetetu, zadovoljavanje potreba te pružanje nježnosti (Wood i Repetti, 2004). Također, uloga majke je da razgovara s djetetom, pruža bliskost, ljubav i toplinu, dok je primarna uloga oca, prema tradicionalnoj podjeli da bude „hranitelj“ obitelji te kao takav prvo treba osigurati život obitelji, a potom se uključuje u brigu o djetetu (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Osim prema tradicionalnoj podjeli rodni uloga odnosno razlikama u uključenosti oca i majke u život djeteta, očevi i majke se razlikuju u aktivnostima u kojima sudjeluju s djecom. Majke provode više vremena s adolescentima (Phares, Komboukos i Fields, 2008), češće provode vrijeme u razgovoru, pružajući utjehu i emocionalno razumijevanje (Eisenberg, Zhou, Spinard, Valiente, Fabes i Liew, 2005). S druge strane, očevi nastoje kroz nadgledanje života adolescenata djelovati s distance (Szwedo, Hessel, Loeb, Hafen i Allen, 2017). Još je jedan potencijalni razlog karakterističan za obitelji pomoraca, a može pridonijeti objašnjenju većeg osjećaja majčine podrške kod adolescenata - očeva odsutnost zbog posla. Karakteristike posla očeva poput odsustva iz kuće tj. vremena provedenog na brodu, godine provedene u profesiji pomorstva, kao i dob djeteta pri očevom prvom odlasku predstavljaju faktore koji mogu utjecati na odnos oca i djeteta. U prilog ranijim istraživanjima ide i razlika u roditeljskoj podršci, adolescenti su procijenili majčino ponašanje u većoj mjeri kontrolirajućim u odnosu na očevu. Suprotno tome, roditeljske samoprocjene u ovom istraživanju upućuju da roditelji u jednakoj mjeri nastoje kontrolirati ponašanje adolescenata. Moguće je da adolescenti majčino ponašanje percipiraju u većoj mjeri kontrolirajućim od očevog, jer majke više vremena provode s adolescentima te samim time imaju veći broj prilika za provedbu kontrole ponašanja (Macuka, 2010; Gajšek, 2018; Olivari i sur., 2015). U obiteljima pomoraca, adolescenti znatan period godine provode isključivo s majkom te je u takvoj situaciji majčina kontrola ponašanja adolescenta zasigurno izraženija, s obzirom da je jedina prisutna i odgovorna za ponašanje svog djeteta. Restriktivnu kontrolu obilježava kažnjavanje i izazivanje osjećaja krivnje kod djece radi određenog ponašanja. Psihološku

kontrolu karakterizira upotreba pasivne agresije te manipulacije od strane roditelja, a rezultira osjećajem krivnje i otuđenosti kod djece (Barber, 1996). Očevi prema rezultatima nekih istraživanja češće bihevioralno kontroliraju svoju djecu (Keresteš, 2002) što znači da nastoje usmjeriti ili promijeniti djetetovo ponašanje, ali bez negativnih ishoda po dijete (Klarin, 2006). Dakle, može se zaključiti da su u potpunim obiteljima kao i u privremeno nepotpunim obiteljima, majke te koje su sklonije negativnim aspektima kontroliranja. U obiteljima pomoraca izraženu restriktivnu kontrolu majki moguće je objasniti i majčinim strahom zbog odgovornosti za djecu i ponašanje djece. Činjenica je da su očevi pomorci barem šest mjeseci godišnje na brodu i u tom periodu majke samostalno odobravaju ili zabranjuju određena ponašanja djece, bar iz perspektive djece. Dakako, dostupnost komunikacije omogućuje da otac sudjeluje u odgoju te djeluje na ponašanje djeteta i u odsutnosti. Iako, niz je malih svakodnevnih situacija u odnosu s djetetom u kojima majka ne može kontaktirati oca, ali i dalje mora djelovati na određeni način. Ukupne godine koje je otac pomorac proveo u profesiji pomorstva mogu biti razlog provođenja manje kontrole od strane očeva, jer oni očevi koji prije rođenja djeteta počnu ploviti već u početku djetetovog života veću odgovornost o brizi djeteta prepuštaju majci. U ovom je istraživanju većina očeva koji su počeli ploviti prije rođenja djeteta. Rezultati istraživanja ukazuju da majke i očevi percipiraju vlastito ponašanje u jednakoj mjeri kontrolirajuće u odnosu s adolescentima. Takav nalaz moguće je objasniti zajedničkim dogovorom majki i očeva o odgoju djeteta. Suvremeno roditeljstvo je ravnopravno roditeljsko partnerstvo (Deutsch, 2001) kojeg određuju zajednički dogovori, prilagođavanje situaciji te olakšavanje jedno drugome dužnosti oko roditeljstva. Očevi pomorci u situaciji odsutnosti mogu doprinijeti odgoju djece razgovorom, savjetom i zajedničkim dogovorom, što će smanjiti vjerojatnost preopterećenja majke (Milkie i Peltola, 1999) te će doprinijeti majčinom osjećaju zadovoljstva što kod oba roditelja rezultira pozitivnim doživljajem roditeljstva (Levy-Shiff, 1994). Pri povratku s broda, očevi indirektno kontroliraju ponašanje adolescenata poglavito aktivnim nadzorom, odnosno prate s kim se adolescenti druže te na koji način provode vrijeme (Szwedo i sur., 2017). S obzirom na to da su majke u većini istraživanja percipirane u većoj mjeri kontrolirajuće nego očevi (Gajšek, 2018; Olivari i sur., 2015; Landsford i sur., 2014), pretpostavljeno je da će na posljednjoj dimenziji roditeljskog ponašanja – popustljivosti, postojati razlike u korist očeva. Ipak, istraživanjem nije utvrđena razlika u popustljivosti majki i očeva kako u samoprocjenama roditelja, tako i u procjenama očeva i majki od strane adolescenata. Izgleda da očevi pomorci iako nisu skloni kontrolirajućem ponašanju, nisu skloni ni pretjeranoj popustljivosti. Moguće je da pri povratku kući, pomorac prihvaća svoju roditeljsku ulogu te nastoji postaviti granice u odgoju djeteta. Postavljanje granica zahtjeva

konzistentnost u ponašanju te nepopustljivost. Osim toga, komunikacija tijekom očevog odsustva je također moguće objašnjenje nepostojanja razlika jer otac na taj način može sudjelovati u donošenju odluka koje se tiču života adolescenta (Papachristou i sur., 2015). Samim time, donesene odluke adolescent neće smatrati samo majčinom zaslugom već će biti svjestan očevog doprinosa. Upravo to može biti razlog jednako percipirane popustljivosti kod očeva i majki.

Osim roditeljskog ponašanja, na odnos roditelja i adolescenata može djelovati razvijena privrženost u odnosu s roditeljem. Rezultati brojnih istraživanja idu u prilog većoj privrženosti djece majkama (Benware, 2013; Lieberman i sur., 1999; Sutlović i Raboteg-Šarić, 2015). Adolescenti u ranijim istraživanjima navode kvalitetniju komunikaciju u odnosu s majkama kao i veće razumijevanje majki, dok očeve percipiraju distanciranima i otuđenima (Gajšek, 2018; Ručević-Mihalj, 2013). Ovo istraživanje ide u prilog prethodnim istraživanjima te ukazuje da adolescenti pokazuju snažniju privrženost prema roditelju koji je dostupan (Hazan i Shaver, 1994), a to je u slučaju obitelji pomoraca - majka. Za razvitak zdrave emocionalne veze s figurom privrženosti potrebno je vrijeme te interakcija između djeteta i roditelja (Berk, 2005). Dijete u situacijama koje su stresne ima potrebu tražiti i održavati bliski kontakt s objektom privrženosti, dok objekt privrženosti, u ovom slučaju majka, pruža emocionalnu i fizičku skrb, kontinuirano je prisutna u djetetovom životu te emocionalno ulaže u odnos s djetetom (Pearce, 2009). Majke su adolescentima na raspolaganju, odgovaraju na njihove potrebe što rezultira stvaranjem snažne veze (Hazan i Shaver, 1994). U prilog tome idu i rezultati provedenog istraživanja za dimenzije kvalitete privrženosti, prema kojima adolescenti procjenjuju komunikaciju u odnosu s majkama kvalitetnijom te navode kako majke imaju više razumijevanja u odnosu na očeve. Prvenstveno radi prirode posla pomoraca, bilo je za očekivati da je u obiteljima pomoraca majka objekt privrženosti te da će adolescenti izvještavati o boljoj komunikaciji i višem povjerenju u odnosu s majkom. Glavno obilježje profesije pomorstva u kontekstu obitelji je odsutnost iz doma što znači da dijete ne može bezuvjetno računati na razgovor i utjehu od strane oca. Komunikacija oca i obitelji je omogućena od strane poslodavca, međutim uvjeti nisu uvijek povoljni (Carotenuto i sur., 2012), što kod adolescenata stvara sliku o tome da se na oca ne može uvijek osloniti. Primjerice, brojne tvrtke ograničavaju svojim zaposlenicima korištenje interneta, što znači da otac mora pažljivo isplanirati kada će razgovarati s obitelji (Papachristou i sur., 2015). Osim ograničene komunikacije, promjena vremenskih zona je još jedan faktor koji može utjecati na manju privrženost adolescenata očevima. Veći dio uzorka ovog istraživanja čine pomorci koji plove diljem svijeta što znači da vrlo često mijenjaju vremensku zonu, odnosno nisu u istoj vremenskoj zoni kao i njihove

obitelji. Kad se nađu u istoj vremenskoj zoni, otac ima svoj raspored na brodu te radno vrijeme koje je vrlo rijetko podložno promjenama. S druge strane, adolescent ima svoje obaveze kod kuće koje također treba izvršavati. Prethodno navedene činjenice upućuju da će adolescent razgovor i utjehu prije potražiti kod majke. Majke su više uključene u život adolescenata (Wood i Repetti, 2004) te više vremena provode s njima (Phares i sur., 2008), posljedično su bolje upoznate s njihovim prijateljima, obavezama i problemima, zbog čega ih adolescenti i percipiraju bližima u odnosu na oca. Rezultati ranijih istraživanja i prethodno navedene karakteristike posla pomoraca upućuju da će adolescenti procjenjivati veću otuđenost u odnosu s ocem. Međutim, istraživanjem to nije potvrđeno, adolescenti su u jednakoj mjeri procijenili otuđenost u odnosu s ocem i s majkom. Mogući razlog prethodno navedenog rezultata je adolescencija kao razvojni period u kojem se adolescenti nalaze, a kojeg karakterizira odvajanje od roditelja te povećana autonomija (Steiberg i Silk, 2002). Posljedično, adolescenti većinu vremena provode s vršnjacima, sklapajući nova prijateljstva te prve romantične veze (Szwedo i sur., 2017). Nadalje, poboljšani sustav komunikacije zbog razvitka tehnologije pruža niz aplikacija te društvenih mreža putem kojih očevi i adolescenti ostvaruju komunikaciju. Današnje tehnologije omogućavaju slanje slika, videa te uspostavu video poziva koji pružaju adolescentima i očevima virtualni prostor za druženje. Na taj način otac je prisutan, iako fizički nije uz dijete što može utjecati na manji osjećaj otuđenosti. Dodatan razlog koji doprinosi objašnjenju rezultata je suvremeno roditeljstvo koje karakterizira veća očeva uključenost (Fulgini i Brooks – Gun, 2004) te ranije uključivanje očeva u brigu za dijete (Martin i Colbert, 1997; prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Suvremeno očinstvo obilježava preuzimanje brige za dijete, njega, zadovoljavanje potreba, izražavanje emocija i topline u komunikaciji s djetetom, što u konačnici utječe na pozitivniji odnos oca i djeteta. Konačno, zajedničke aktivnosti u kojima otac sudjeluje s adolescentom poboljšavaju kvalitetu njihove veze (Brotherson i sur., 2003), što također može utjecati na manji osjećaj otuđenosti.

Posljednja odrednica roditeljstva obuhvaćena istraživanjem je roditeljska kompetentnost. Rezultati prijašnjih istraživanja upućuju na izraženiju roditeljsku kompetentnost kod majki nego kod očeva (Šepčević i Keresteš, 2014; Salonen i sur., 2009; Elek i sur., 2003), što je pretpostavljeno i u ovom istraživanju. Rezultati idu u prilog većoj roditeljskoj kompetentnosti majki kao i višem zadovoljstvu roditeljskom ulogom. Neki od faktora koji utječu na razvoj roditeljske kompetentnosti su karakteristike roditelja. Primjerice, uz oca pomorca neminovno se vežu karakteristike posla, kao što su odsutnost i nedostupnost. Priroda posla pomorca utjecat će na sniženi osjećaj kompetentnosti jer očevi nisu kontinuirano prisutni kroz odrastanje djeteta. U prilog tome ide istraživanje koje potvrđuje da očevi češće

doživljavaju ometanje roditeljske funkcije poslovnom (Byron, 2005). Samim time, rjeđe imaju priliku pokazati svoja roditeljska znanja. Značajke djeteta uvelike utječu na roditeljsku kompetentnost, no one se mijenjaju s obzirom na razvojni period u kojem se dijete nalazi. Roditelji adolescenata navode adolescenciju kao najzahtjevnije razdoblje (Steinberg i Silk, 2002), a vlastitu roditeljsku kompetentnost procjenjuju vrlo niskom (Ballenski i Cook, 1982). Odsutnost oca u kombinaciji sa zahtjevnim životnim razdobljem u kojem se adolescent nalazi pruža plodno područje za očevu sumnju u vlastitu roditeljsku kompetentnost. Suprotno tome, majke su kontinuirano prisutne u životu djeteta, a to im olakšava prilagodbu na dječje promjene uzrokovane sazrijevanjem. Doživljaj roditeljske kompetentnosti povezan je s adekvatnim roditeljskim ponašanjem u smislu osjetljivosti na potrebe djeteta te pružanje topline (Bornstein i sur., 1998). Majčina uključenost u život adolescenata, vrijeme provedeno u druženju i razgovoru pruža majci roditeljsko znanje koje omogućuje primjenu konstruktivnih postupaka u odnosu s adolescentom. Uzevši u obzir sve navedeno jasno je da majke imaju više znanja jer provode više vremena s adolescentima pa se u skladu s tim osjećaju kompetentnije od očeva kada trebaju djelovati kao roditelj. Zadovoljstvo roditeljstvom prati roditeljsku kompetentnost u smislu da su kompetentniji roditelji i zadovoljniji (Šepčević i Keresteš, 2014), što je i potvrđeno. Zadovoljstvo roditeljstvom se na zadovoljstvo roditeljskom ulogom. Za očekivati je da će majke koje imaju kvalitetan odnos s adolescentom, dobru komunikaciju i razumijevanje te se smatraju kompetentnima u roditeljskoj ulozi biti zadovoljnije roditeljstvom. Zaključno, odnos majki i adolescenata je prema njihovim navodima kvalitetniji i čvršći od odnosa očeva i adolescenata. Može se pretpostaviti da su tradicionalna uloga majke kao i karakteristike posla pomoraca pogodovale ovakvim nalazima, međutim važno je napomenuti da unatoč odsutnosti, očevi pomorci uspijevaju obavljati svoju roditeljsku ulogu bez da ih djeca percipiraju popustljivima i otuđenima.

5.2 Stupanj slaganja podataka dobivenih nezavisno od strane adolescenata, majki i očeva u procjeni dimenzija roditeljskog ponašanja (roditeljska podrška, restriktivna kontrola i popustljivost)

Budući da su procjene roditeljskog ponašanja prikupljene iz različitih izvora (adolescenti, majke i očevi), u ovom istraživanju se provjerio njihov stupanj slaganja u procjeni istih dimenzija roditeljskog ponašanja. Rezultati ranijih istraživanja navode umjerenu povezanost samoprocjena roditeljskog ponašanja i procjena roditeljskog ponašanja od strane adolescenata (Keresteš i sur., 2012; Keresteš, 2001). Rezultati provedenog istraživanja idu u prilog prethodnim jer je potvrđeno umjereno slaganje različitih procjenjivača u procjeni

dimenzija roditeljskog ponašanja. Majčina roditeljska podrška, restriktivna kontrola i popustljivost su na sličan način percipirane od strane majki i adolescenata. Drugim riječima, majke i adolescenti u istom smjeru procjenjuju majčino roditeljsko ponašanje. Očeva roditeljska podrška, restriktivna kontrola i popustljivost su također percipirane slično od strane adolescenata i očeva. Rezultati istraživanja Keresteš i sur. (2012) ukazuju na umjereno slaganje očeva i adolescenata u procjenama roditeljske podrške očeva, dok je slaganje majki i adolescenata u procjenama majčine roditeljske podrške nešto niže. Ovim istraživanjem utvrđen je malo drugačiji obrazac slaganja roditeljskih i adolescentskih procjena, gdje se i majčine i očeve samoprocjene roditeljske podrške umjereno slažu s procjenama adolescenata. Rezultati prijašnjih istraživanja (Keresteš, 2001; Keresteš i sur., 2012) pokazali su umjereno slaganje percepcije majčinog kontrolirajućeg ponašanja od strane adolescenata i majčinog doživljaja manifestiranja vlastite restriktivne kontrole. Umjereno slaganje utvrđeno je i po pitanju restriktivne kontrole u odnosu s ocem. Ovo istraživanje ide u prilog prethodno navedenom, s tim da je po pitanju restriktivne kontrole slaganje oca i adolescenata nešto veće od slaganja majki i adolescenata. Rezultati prijašnjih istraživanja ukazuju da je za popustljivost kao dimenziju roditeljskog ponašanja procijenjenu od strane adolescenata i roditelja slaganje očeva i adolescenata također veće od slaganja majki i adolescenata (Keresteš i sur., 2012). Rezultati ovog istraživanja ukazuju drugačije obrasce korelacija jer se i majke i očevi po pitanju vlastite popustljivosti u jednakoj mjeri slažu s adolescentima. Osim procjene stupnja slaganja različitih procjenjivača na istim dimenzijama roditeljskog ponašanja, utvrđeno je da majčina percepcija češćeg provođenja restriktivne kontrole ujedno znači percepciju niže majčine roditeljske podrške kod adolescenata. Osim toga, zadatak je bio utvrditi stupanj slaganja u samoprocjenama majčinog i očevog roditeljskog ponašanja. Rezultati istraživanja (Jager i sur., 2012; Jager i sur., 2016) idu u prilog tome da će stupanj slaganja samoprocjena roditeljskog ponašanja očeva i majki biti visok s obzirom na to da na sličan način percipiraju vlastito roditeljsko ponašanje. Međutim, ovim provedenim istraživanjem je utvrđeno da se majke i očevi umjereno slažu isključivo u samoprocjenama restriktivne kontrole. Potencijalni razlog prethodnog rezultata može biti u karakteristikama posla pomorca. Kod očeva pomoraca udaljenost od djece (kao posljedica obavljanja profesije pomorstva) može utjecati na smanjenu mogućnost pružanja topline i izražavanja emocija. S druge strane, majke adolescenata koje su žene pomoraca ne susreću se s navedenim problemom u odnosu s adolescentima te samim time imaju veću mogućnost izraziti toplinu i osjećaje. Stoga je jasno da ukoliko očevi i majke doista promišljaju o vlastitom ponašanju u odnosu s adolescentom neće imati sličnu percepciju različitih aspekata roditeljskog ponašanja jer se njihovi individualni odnosi s adolescentom ne

odvijaju u jednakim uvjetima. Međutim, zanimljivo je da se slažu u samoprocjenama kontrolirajućeg ponašanja u odnosu s adolescentima. Moguće objašnjenje takvog rezultata je suvremeno roditeljstvo, koje obilježava veća očeva uključenost. Također, dostupnost komunikacije na brodu pruža očevima mogućnost djelovanja na adolescente te način postizanja dogovora s majkama po pitanju odgoja adolescenata.

Naposljetku, može se zaključiti da roditelji i adolescenti na sličan način percipiraju roditeljsko ponašanje, čemu u prilog ide umjeren stupanj slaganja roditeljskih i adolescentskih procjena roditeljskog ponašanja. S druge strane, roditelji u obiteljima pomoraca u manjoj mjeri percipiraju slično vlastito roditeljsko ponašanje što može biti objašnjeno očevom povremenom odsutnošću.

5.3 Odrednice procjene otuđenosti od očeva pomoraca kod adolescenata

Istraživanja posvećena obiteljima pomoraca, obiteljskoj dinamici u obiteljima pomoraca, međuodnosima u obiteljima pomoraca, vrlo su rijetka, te je tema obitelji pomoraca gotovo neistražena u Hrvatskoj. Prema tome, u provedenom istraživanju se nastojalo utvrditi kakvu ulogu imaju neke sociodemografske karakteristike oca i adolescenata, karakteristike posla pomoraca, osjećaj kompetentnog roditeljstva te roditeljsko ponašanje procijenjeno od strane adolescenata na procjene otuđenosti u odnosu očeva i adolescenata. Kao kriterij je odabrana kvaliteta privrženosti – otuđenost prvenstveno zbog toga što prema istraživanju (Grossman i sur., 2002) očevo bavljenje djetetom u prvih 30 mjeseci djetetova života značajno utječe na kvalitetu privrženosti u adolescenciji. Također, Bowlby (1969) smatra da emocionalne veze koje dijete razvije u najranijoj dobi određuju njegove emocionalne veze kasnije u životu. Budući da je odsutnost očeva karakteristika koja obilježava obitelji pomoraca, očevo bavljenje djetetom u prvim godinama života nije optimalno. S obzirom na navedeno, nastojalo se utvrditi koje karakteristike ili aspekti odnosa očeva pomoraca i adolescenata pridonose objašnjenju otuđenosti u odnosu očeva pomoraca i adolescenata. S obzirom da su u našem istraživanju stariji očevi ujedno i oni koji su duže u profesiji pomorstva, a stariji adolescenti izražavaju potrebu za većom nezavisnosti, pretpostavljeno je da će sociodemografska karakteristika – dob imati utjecaj na objašnjenje otuđenosti. Zatim, kao što je već prethodno spomenuto primarno obilježje profesije pomorstva je odsutnost koja neminovno utječe na obiteljsku klimu, stoga se nastojalo utvrditi ima li vrijeme očeve odsutnosti kao aspekt karakteristika posla pomoraca utjecaj na otuđenost adolescenata od očeva pomoraca. Budući da rezultati istraživanja upućuju na utjecaj radne uloge na roditeljsku (Byron, 2005) pretpostavljeno je da će roditeljska kompetentnost pridonijeti objašnjenju otuđenosti. Također, rezultati istraživanja ukazuju na

povezanost roditeljskog ponašanja i privrženosti (Gajšek, 2018) zbog čega se nastojalo utvrditi doprinose li različiti aspekti očevog roditeljskog ponašanja objašnjenju otuđenosti adolescenata od očeva pomoraca. Provedbi hijerarhijske analize prethodila je preliminarna analiza korelacija ispitivanih varijabli kojom je utvrđeno kako sociodemografske karakteristike (dob oca, dob adolescenta) kao i karakteristike posla pomoraca (mjeseci odsutnosti oca) nisu u značajnoj korelaciji s kriterijem (otuđenost), zbog čega su izostavljene u daljnjoj obradi podataka. Provedenom hijerarhijskom analizom utvrđeno je da prediktorske varijable objašnjavaju 51 % ukupne varijance otuđenosti u odnosu adolescenata i očeva pomoraca. Roditeljska podrška i restriktivna kontrola uvedene su u prvom koraku i jedina su dva prediktora koja su se pokazala značajnima u ukupnoj hijerarhijskoj analizi. U odnosu u kojem adolescent doživljava oca toplim, brižnim, punim razumijevanja te u kojem otac ne kažnjava i ne pokušava izazvati osjećaj krivnje u situacijama kada adolescent pogriješi, adolescenti navode niže procjene otuđenosti od oca. U drugom koraku hijerarhijske analize uvedeni su prediktori roditeljska kompetentnost i zadovoljstvo roditeljstvom, koji iako u korelacijskoj matrici pokazuju značajnu povezanost s kriterijem nisu pridonijeli objašnjenju kriterija. Prema ranijim istraživanjima radna uloga neminovno utječe na obavljanje roditeljske uloge kod oca pomorca (Byron, 2005), međutim izgleda da je za otuđenost adolescenata od očeva pomoraca ipak važnije kako će dijete percipirati očevo roditeljsko ponašanje. Percepcija adolescenata o očevom roditeljskom ponašanju ključna je za objašnjenje otuđenosti u odnosu s ocem pomorcem. Drugim riječima, distanciranost u odnosu adolescenata i očeva ovisi o načinu na koji adolescenti percipiraju obiteljsku klimu, očevu odsutnost te očevo roditeljsko ponašanje. Odgovorom na prethodni problem je utvrđeno da se očevi i adolescenti poprilično slažu u procjenama očevog ponašanja. Stoga se može zaključiti da očevi promatranjem vlastitog ponašanja, u manjoj ili većoj mjeri imaju uvid u način na koji ih adolescenti percipiraju. Može se zaključiti da će očevi koji su svjesni svog roditeljskog ponašanja te nastoje pružiti toplinu, razumijevanje, utjehu, razgovor te umjereno kontroliraju svoju djecu, adolescenti percipirati na sličan način, a opisano roditeljsko ponašanje vjerojatno neće dovesti do osjećaja otuđenosti adolescenata od očeva.

5.4 Ograničenja istraživanja

Potrebno je istaknuti nekoliko nedostataka uočenih tijekom provedbe ovog istraživanja. Prvi nedostatak je način kojim su prikupljeni podaci, a odnosi se na procjene tuđeg ponašanja te procjenjivanje vlastitog što povlači za sobom vjerojatnost dobivanja socijalno poželjnih odgovora te neobjektivnost u procjenama. Važno je napomenuti da je iznimno teško bilo dobiti odgovore sva tri člana iste obitelji (oca, majke i adolescenta). Zbog očevog odsustva i nedostupnosti, brojne obitelji su odustale od sudjelovanja u istraživanju. Istraživanje je

započeto *online* verzijom upitnika koja je podijeljena na brojne društvene mreže s jasnom uputom o ispunjavanju sve tri verzije upitnika. Međutim, došlo je do problema s prosljeđivanjem upitnika te bi nerijetko samo jedan član obitelji ispunio upitnik. Stoga je bilo neophodno formulirati verziju papir-olovka s kojom se pristupilo učenicima u školama. Provođenje istraživanja u školama veže za sobom upitnost motivacije za ispunjavanjem upitnika, jer iako su upitnici podijeljeni 70-ak obitelji, samo je približno 50% upitnika vraćeno ispunjeno. Još jedan nedostatak istraživanja je prigodan uzorak obitelji prikupljenih uglavnom u Zadarskoj županiji. Stoga se rezultati ne mogu generalizirati s uzorka na populaciju jer nisu sudjelovali pomorci iz svih dijelova Hrvatske, a osim toga sudionici su dobrovoljno sudjelovali te je upitno kakvi bi bili rezultati da su sudjelovale obitelji koje su inicijalno odbile sudjelovanje. Priroda transverzalnog istraživanja onemogućuje utvrđivanje kauzalnih veza, stoga ne možemo zaključivati o tome što uzrokuje otuđenost adolescenata od očeva pomoraca budući da postoji niz faktora koji nisu obuhvaćeni istraživanjem (koliko često adolescent komunicira s ocem, crte ličnosti oca i adolescenta, povoljnost ugovora, pristup internetu), a mogli bi utjecati na otuđenost adolescenata od očeva pomoraca.

Budućim istraživanjima bilo bi poželjno uvesti i roditeljsku procjenu privrženosti vlastitoj djeci kako bi se dobio uvid o roditeljskoj percepciji privrženosti i slaganju roditelja i adolescenata u procjenama privrženosti. Nadalje, kako bi se stvorila što vjerodostojnija slika o obiteljskoj klimi u obiteljima pomoraca bilo bi dobro sastaviti nezavisne intervjue, posebno za majke, očeve i adolescente kojima bi se nastojalo prikupiti podatke o očevoj percepciji procjene njegove odsutnosti zbog profesije na razvoj djeteta, također mogle bi se zahvatiti i majčine procjene odsutnosti i prisutnosti očeva na psihosocijalni razvoj djeteta. Naravno, važno je ispitati i dječju percepciju očeve odsutnosti, s kakvim se teškoćama susreće te smatraju li da očeva odsutnost ima negativne učinke na njegov razvoj. Još jedan prijedlog za buduća istraživanja je uključiti mlađu djecu u istraživanje, budući da privrženost u adolescenciji već može biti značajno promijenjena pod utjecajem odnosa s vršnjacima te prvim romantičnim vezama, odnosno širenjem značajnih socijalnih odnosa. Osim toga, roditeljsko ponašanje i odnos roditelja i adolescenata poprima bitno drugačije značajke prilikom odrastanja djece i zahtijeva određene prilagodbe i promjene u adolescenciji.

6. ZAKLJUČCI

1. a) U istraživanju je utvrđeno da adolescenti percipiraju majčino ponašanje toplijim i u većoj mjeri kontrolirajućim, u odnosu na očevo. Nadalje, utvrđeno je da su adolescenti privrženiji majkama te da percipiraju kvalitetniju komunikaciju i više povjerenje u odnosu s majkama nego očevima. Međutim, nisu dobivene razlike u procjenama popustljivosti majki i očeva kao i otuđenosti adolescenata od majki i očeva.

b) U samoprocjenama roditeljskog ponašanja očeva i majki je utvrđeno da majke iskazuju kako u većoj mjeri pružaju podršku adolescentima u odnosu na očeve. Nije utvrđena razlika u procjeni kontrole i popustljivosti kod majki i očeva. Analize razlika roditeljske kompetentnosti majki i očeva ukazuju na više procjene roditeljske kompetentnosti majki.
2. Utvrđene su umjereno visoke i pozitivne korelacije između procjena adolescenata i samoprocjena majki u različitim dimenzijama majčinog roditeljskog ponašanja. Također, utvrđene su umjereno visoke i pozitivne korelacije i između procjena adolescenata i samoprocjena očeva u različitim dimenzijama očevog roditeljskog ponašanja. Majčine samoprocjene restriktivne kontrole umjereno su povezane s očevim samoprocjenama na istoj dimenziji.
3. Provjerom zasebnih relativnih doprinosa procjena roditeljske kompetentnosti očeva (roditeljska kompetentnost i zadovoljstvo roditeljstvom) i percipiranog roditeljskog ponašanja (roditeljska podrška, restriktivna kontrola i popustljivost) od strane adolescenata u objašnjenju otuđenosti adolescenata od očeva, utvrđeno je da roditeljska podrška i restriktivna kontrola značajno doprinose objašnjenju otuđenosti. Adolescenti koji percipiraju veću očevu roditeljsku podršku i manju kontrolu očeva navode niže razine otuđenosti u odnosu s očevima. Uvedeni prediktori objašnjavaju ukupno 51 % varijance otuđenosti u odnosu očeva pomoraca i adolescenata.

7. LITERATURA

- Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E. i Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. New York: Erlbaum.
- Aldous, J., Mulligan, G. M., Biarnason, T. (1998). Fathering over time: What makes the difference. *Journal of Marriage and Family*, 60(4), 809-820.
- Allen, J., Hauser, S., O'Connor, T. i Bell, K. (2002). Prediction of peer-rated adult hostility from autonomy struggles in adolescent-family interactions. *Development and Psychopathology*, 14(1), 123 – 137.
- Almeida, D. M. i Galambos, N. L. (1991). Examining father involvement and the quality of father-adolescents relations. *Journal of Research on Adolescent*, 1, 155-172.
- Amato, P. R. i Fowler, F. (2002). Parenting practices, child adjustment, and family diversity. *Journal of Marriage and Family*, 64(3), 703–716.
- Arendell, T. (1997). *Contemporary parenting: challenges and issues*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Armsden, G. C. i Greenberg, M. T. (1987). The inventory of parent and peer attachment: Relationships to well-being in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 16(5), 427-454.
- Bajić, B. (2015). *Redateljski memoari: Put u modri kavez*. Gospa od Škrpjela, Perast: NIP.
- Baldwin, M. W. (1992). Relational schemas and the processing of social information. *Psychological Bulletin*, 112, 461-484.
- Ballenski, C. B. i Cook, A. S. (1982). Mothers' perceptions of their competence in managing selected parenting tasks. *Family Relations*, 31, 489-494.
- Barber, B. K. (1996). Parental psychological control: Revisiting a neglected construct. *Child Development*, 67(6), 3296-3319.

- Barber, B. K., Olsen, J. E. i Shagle, S. C. (1994). Associations between parental psychological and behavioral control and youth internalized and externalized behaviors. *Child Development*, 65(4), 1120-1136.
- Barber, B. K., Stolz, H. E. i Olsen, J. A. (2005). Parental support, behavioral control, and psychological control: Assessing relevance across time, method, and culture. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 70(4), 1-147.
- Belenky, M., Bond, L. i Weinstock, J. (1997.). *A tradition that has no name: Nurturing the development of people, families and communities*. New York: Basic Books.
- Belsky, J. (1984). The determinants of parenting: A process model. *Child Development*, 55, 83-96.
- Benware, J. (2013). *Predictors of Father-Child and Mother-Child Attachment in Two-Parent Families*. Doktorska disertacija. Psychology department: Tah State University.
- Berger Sæther, M. (2007.), Parenting – an element in drug prevention. U: M. Daly (ur.), *Parenting in contemporary Europe: a positive approach* (str. 103-111), Strasbourg Cedex, Council of Europe Publishing.
- Berk, L. E. (2005). *Infants, Children, and Adolescents* (5th ed.). Boston, Massachusetts: Pearson.
- Berman, S.L., Weems, C.F., Rodriguez, E.T. i Zamora, I.J. (2006). The relation between identity status and romantic attachment style in middle and late adolescence. *Journal of Adolescence*, 29 (5), 737 – 748
- Bezinović, P. i Petak, A. (2001). Društvenost, roditeljstvo i prilagodba adolescenata na sjevernojadranskim otocima. *Sociologija i prostor*, 39(1-4), 211-237.
- Bowlby, J. (1960). Separation anxiety. *International Journal of Psychoanalysis*. 41, 89-113.
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and Loss*. New York: Basic Books.

- Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss: Separation: anxiety and anger*. New York: Basic Books.
- Brayfield, A. (1995). Juggling jobs and kids: The impact of employment schedules on fathers' caring for children. *Journal of Marriage and the Family*, 57(2), 321–332.
- Bretherton, I. (1990). Communication patterns, internal working models, and the intergenerational transmission of attachment relationships. *Infant Mental Health Journal*, 11, 237-252.
- Bretherton, I. (1992). The origins of attachment theory: John Bowlby and Mary Ainsworth. *Developmental Psychology*, 28(5), 759–775.
- Bretherton, I. i Munholland, K. A. (2008). Internal working models in attachment relationships. U J. Cassidy i P. R. Shaver (ur.), *Handbook of attachment: Theory, research and clinical applications*, 2, (str. 102-130). New York: The Guilford Press.
- Brotherson, S.E., Yamamoto, T., & Acock, A.C. (2003). Connection and communication in father-child relationships and adolescent child well-being. *Fathering*, 1, 191-214.
- Brown, B. B., Lamborn, S. L., Mounts, N. S., Steinberg, L. (1993.), Parenting practices and peer group affiliation in adolescence. *Child Development*, 64, 467-482
- Brumariu, L. E., Kerns, K. A. (2010). Parent – Child attachment and internalizing symptoms in childhood and adolescence: a review of empirical findings and future directions. *Development and Psychopathology*, 22(1), 177-203.
- Bugental, D. B. i Blue J., Cruzcosa, M. (1989). Perceived control over caregiving outcomes: Implications for child abuse. *Developmental Psychology*, 25(4), 532-539.
- Buljan Flander, G. (2001). *Uloga privrženosti i nekih odrednica ličnosti u zlostavljanju djece: proširenje Bolwbyjeve teorije: doktorska disertacija*. Zagreb: Filozofski fakultet.

- Bureau, J. F., Martin, J., Yurkowski, K., Schmiedel, S., Quan, J., Moss, E., Deneault, A. A. i Pallanca, D. (2017). Correlates of child-father and child-mother attachment in the preschool years. *Attachment & Human Development*, 19(2), 130-150.
- Byron, K. (2005). A meta-analytic review of work-family conflict and its antecedents. *Journal of Vocational Behavior*, 67(2), 169-198.
- Carotenuto, A., Molino, I., Fasanaro, A. M., i Amenta, F. (2012). Psychological stress in seafarers: a review. *International Maritime Health*, 63, 188-194.
- Coleman, J. C. (1997.), The parenting of adolescents in Britain today. *Children and Society*, 11, 44-52.
- Crowell, J. A. i Treboux, D. (1995). A review of adult attachment measures: Implications for theory and research. *Social Development*, 4, 294-327.
- Cummings, E. M., Davies, P. T. i Campbell, S. B. (2002). *Developmental psychopathology and family process: Theory, research, and clinical implications*. New York: The Guildford Press.
- Čudina-Obradović, M i Obradović, J. (2003). Potpora roditeljstvu: izazovi i mogućnosti. *Revija za socijalnu politiku*, 10(1), 45-68.
- Čudina-Obradović, M. i Obradović, J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.
- Dallaire, D. H. (2007). Children with incarcerated mothers: Developmental outcomes, special challenges and recommendations. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 28(1), 15–24.
- Dickerson, A. D., Crase, S. J. (2005.), Parent-adolescent relationships: The influence of multi-family therapy group on communication and closeness. *American Journal of Family Therapy*, 33 (1), 45-59.

- Dumont, C. i Paquette, D. (2013). What about child's tie to the father? A new insight into fathering, father-child attachment, children's socio-emotional development and the activation relationship theory. *Early Child Development and Care*, 183(3-4), 430-446.
- Eggebeen, D. J., Knoester, C. (2001). Does fatherhood matter for men? *Journal of Marriage and Family*, 63(2), 381-393.
- Eisenberg, N., Zhou, Q., Spinrad, T. L., Valiente, C., Fabes, R. A. i Liew, J. (2005). Relations among positive parenting, children's effortful control, and externalizing problems: A three-wave longitudinal study. *Child Development*, 76(5), 1055- 1071.
- Elek, S. M., Hudson, D. B. i Bouffard, C. (2003). Marital and parenting satisfaction and infant care self-efficacy during the transition to parenthood: The effect of infant sex. *Issues in Comprehensive Pediatric Nursing*, 26(1), 45–57.
- Ercegović, A. (2019). *Povezanost dimenzija roditeljskog ponašanja i simptoma depresivnosti, anksioznosti i stresa u obitelji*. Završni rad. Odjel za psihologiju Sveučilišta u Zadru.
- Florsheintn, P., Tolan, P., Gorman – Smith, D. (2008). Family relationships, parenting practices, the availability of male family members, and the behavior of inner – city boy sin single – mother and two parent families. *Child Development*, 69(5), 1437-1447.
- Foster, D. i Cacioppe, R. (1986). When his ship comes home: The stress of the Australian seafarer's partner. *Australian and New Zealand Journal of Family Therapy*, 7, 75–82.
- Fuligni, A. S., Han, W.-J. i Brooks-Gunn, J. (2004). The infant-toddler HOME in the 2nd and 3rd Years of Life. *Parenting: Science and Practice*, 4(2-3), 139–159.
- Gajšek, L. (2018). *Roditeljsko ponašanje, privrženost roditeljima i zadovoljstvo životom kod adolescenata*. Diplomski rad. Zagreb: Odjel za psihologiju pri Hrvatskim studijima
- Greenberger, E. i McLaughlin, C.S. (1998). Attachment, coping and explanatory style in late adolescence . *Journal of Youth and Adolescence*, 27, 121 – 139.

- Grossman, K., Grossman, K. E., Fremmer-Bombik, E., Kindler, H., Scheuerer-Englisch, H. i Zimmermann, P. (2002). The uniqueness of the child-father attachment relationship: fathers' sensitive and challenging play as a pivotal variable in a 16-year longitudinal study. *Social Development, 11*(3), 307-331.
- Grant, C., Goodenough, T., Harvey, I., Hine, C. (2000). A randomized controlled trial and economic evaluation of a referrals facilitator between primary care and the voluntary sector. *BMJ, 320*-419.
- Grotevant, H. D. i Cooper, C. R. (1985). Patterns of interaction in family relationship and the development of identity exploration in adolescence. *Child Development, 56*(2), 415-429.
- Grusec, J. E., Hastings, P. i Mammone, N. (1994.). Parenting cognitions and relationship schemas. U: J. G. Smetana (Ed.), *Beliefs about parenting: Origins and developmental implications* (str. 5-19). San Francisco: Jossey-Bass.
- Hazan, C. i Shaver, P. R. (1994.). Attachment as an organizational framework for research on close relationships. *Psychological Inquiry, 5*(1), 1-22
- Hautzinger, M. (1998). *Depresija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Holden, G. W. (2010.). *Parenting. A dynamic perspective*. Sage Publications.
- Howard, M. i Medway, F.J. (2004). Adolescents' attachment and coping with stress. *Psychology in the Schools, 41*, 391 – 402.
- Hubinger, L., Parker i A. W., Clavarino, A. (2002). *The intermittent husband- impact of home and away occupations on wives/partners*. Queensland: University of Technology.
- Isabella, R. A. (1994.). Origins of maternal role satisfaction and its influence upon maternal interactive behavior and infant-mother attachment. *Infant Behavior and Development, 17*(4), 381-387.

- Ivanov, L., Penezić, Z. i Gregov, Lj. (1998). Relacije usamljenosti i samoeфикаsnosti s nekim osobnim varijablama. *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru, Razdio FPSP*, 37, 53-66.
- Jager, J., Bornstein, M. H., Putnick, D. L., Hendricks, C. (2012). Family members' unique perspectives of the family: examining their scope, size and relations to individual adjustment. *Journal of Family Psychology*, 26(3), 400-410.
- Jager, J., Mahler, A., An, D., Putnick, D. L., Bornstein, M. H., Lansford, J. E., Dodge, K. A., Skinner, A. T., Deater-Deckard, K. (2016). Early adolescents' unique perspectives of maternal and paternal rejection: Examining their across-dyad generalizability and relations with adjustment 1 year later. *Journal Youth Adolescence*, 45, 2108-2124.
- Jaleco, V. B., Gayo, M., Pador, R. i Alimen, R. A. (2009). Problem behaviours among children of Filipino seafarers in Iloilo City, Philippines. *TransNav: International Journal on Marine Navigation and Safety of Sea Transportation*, 3(2), 221-224.
- Ježewska, M., Leszczyńska, I. i Jaremin, B. (2006). Work-related stress at sea: self-estimation by maritime students and officers. *International Maritime Health*, 57, 66-75.
- Juranko, A. (2018). *Neki aspekti dobrobiti partnerica pomoraca*. Diplomski rad. Zadar: Odjel za psihologiju Sveučilišta u Zadru.
- Kalmijn, M. (1999). Father involvement in childrearing and the perceived stability of marriage. *Journal of Marriage and the Family*, 61, 409-421.
- Keresteš, G. (2001). Roditeljsko ponašanje i obiteljska klima u obiteljima samohranih majki. *Društvena istraživanja*, 10(4-5), 903-925.
- Keresteš, G. (2002). *Dječje agresivno i prosocijalno ponašanje u kontekstu rata*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Keresteš, G., Brković, I., Kuterovac Jagodić, G. i Greblo, Z. (2012). Razvoj i validacija Upitnika roditeljskog ponašanja. *Suvremena psihologija*, 15 (1), 23-41.

- Kerr, M., Stattin, H. (2003.), Parenting of adolescents: Action or reaction? U: A. C. Crouter i A. Booth (ur.), *Children's influence on family dynamics: The neglected side of family relationships*. (str. 121-151), Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Kerr, M. Stattin, H., Biesecker, G., Ferrer-Wreder, L. (2003.), Relationships with parents and peers in adolescence. U: R. M. Lerner, M. A. Easterbrooks, J. Mistry, (ur.), *Handbook of Psychology, Vol. 6: Developmental psychology* (str. 395-419), New Jersey: John Wiley & Sons.
- Kerr, M., Stattin, H., Trost, K. (1999.), To know you is to trust you: Parents' trust is rooted in child disclosure of information. *Journal of Adolescence*, 22, 737-752.
- Klarin, M. (2006). *Razvoj djece u socijalnom kontekstu*. Zagreb: Naklada Slap.
- Klarin, M. i Đerđa, V. (2014). Roditeljsko ponašanje i problem u ponašanju kod adolescenata. *Ljetopis socijalnog rada*, 21(2), 243-262.
- Kobak, R., Cole, H., Ferenz-Gilles, R., Fleming, W. i Gamble, W. (1993). Attachment and emotion regulation during mother-teen problem solving: A control theory analysis. *Child Development*, 64, 231 – 245.
- Kochanska, G. i Kim, S. (2013). Early attachment organization with both parents and future behavior problems: From infancy to middle childhood. *Child Development*, 84, 283–296
- Kuterovac Jagodić, G., Keresteš, G. i Brković, I. (2006.), *Attachment styles of parents of adolescents and their parenting behaviour*, 15th Psychology Days in Zadar – Book of Selected Proceedings (str. 167-183), Zadar.
- Lamb, M. E. (1997). Father and child development: An introductory overview and guide. In M. E. Lamb (Ed.), *The role of the father in child development*. (3rd ed, pp.1-18). New York: JohnWiley.

- Landsford, J. E., Sharma, S. i sur. (2014). Corporal punishment, maternal warmth, and child adjustment: a longitudinal study in eight countries. *Journal of clinical child and adolescence psychology*, 43(4), 670-685.
- Levy-Shiff, R. (1994). Individual and contextual correlates of marital change across the transition to parenthood. *Developmental Psychology*, 30(4), 591–601.
- Lieberman, M., Doyle, A. B. i Markiewicz, D. (1999). Developmental patterns in security of attachment to mother and father in late childhood and early adolescence: Associations with peer relations. *Child Development*, 70(1), 202-213.
- Maccoby, E. E., Martin, J. A. (1983). Socialization in the context of the family: parent-child interaction. U: P. Mussen i E. M. Hetherington (ur.), *Handbook of Child Psychology* (4), (str. 1-101), New York: Wiley.
- Macuka, I. (2007). Skala percepcije roditeljskog ponašanja – procjena valjanosti. *Suvremena psihologija*, 10(2), 179-199.
- Macuka, I. (2008). Uloga dječje percepcije roditeljskoga ponašanja u objašnjenju internaliziranih i eksternaliziranih problema. *Društvena istraživanja*, 17(6), 1179-1202.
- Macuka, I. (2010). Osobne i kontekstualne odrednice roditeljskog ponašanja. *Suvremena psihologija*, 13(1), 63-81.
- Main, M., Kaplan, N. i Cassidy, J. (1985). Security in infancy, childhood, and adulthood: A move to the level of representation. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 50, 66-100.
- Mak, A. S. (1994). Parental neglect and overprotection as risk factors in delinquency. *Australian Journal of Psychology*, 46(2), 107-111.
- Maleš, D., Kušević, B. (2011). Nova paradigma obiteljskog odgoja. U: *Nove paradigme ranog odgoja* (Maleš D., ur). Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu- Zavod za Pedagogiju

- Marsiglio, W. (1995). Fathers' diverse life course patterns and roles. In W. Marsiglio (Ed.), *Fatherhood. Contemporary theory, research and social policy* (pp. 78-101). California: Sage Publication Inc.
- Martin, C. A. i Colbert, K. K. (1997). *Parenting: A life span perspective*. McGraw-Hill Book Company.
- Medved, P. (2017). *Razvoj djece u jednoroditeljskoj obitelji*. Završni rad. Zagreb: Odsjek za odgojiteljski studij Učiteljskog fakulteta.
- Menning, C.L. (2006). Nonresident fathering and school failure. *Journal of Family Issues*, 27, 1356-1382.
- Milkie, M. A., Peltola, P. (1999). Playing the roles: Gender and the work – family balancing act. *Journal of Marriage and Family*, 6(2), 476-490.
- Oldenburg, M., Baur, X., i Schlaich, C. (2010). Occupational risks and challenges of seafaring. *Journal of Occupational Health*, 52, 249–256.
- Olivari, M. G., Hertfelt Wahn, E., Maridaki-Kassotaki, K., Antonopoulou, K., Confalonieri, E. (2015). Adolescent perceptions of parenting styles in Sweden, Italy and Greece: an exploratory study. *Europe's journal of psychology*, 11(2), 244-258
- Papachristou, A., Stantchev, D., i Theotokas, I. (2015). The role of communication to the retention of seafarers in the profession. *WMU Journal of Maritime Affairs*, 14(1), 159–176.
- Pearce, C. M. (2009). *A short introduction to attachment and attachment disorder*. London: Kingsley.
- Penezić, Z., Slišković, A. i Kevrić, D. (2013). Neki korelati zadovoljstvom života kod pomoraca. *Suvremena psihologija*, 16(1), 83-92.

- Persson, S., Stattin, H., Kerr, M. (2004.), Adolescents' conceptions of family democracy: Does their own behaviour play a role? *European Journal of Developmental Psychology*, 1(4), 317-330.
- Petani, R. (2015). Sociodemografska obilježja adolescenata i njihova percepcija dimenzija ponašanja roditelja. *Acta Iadertina*, 12(1), 43-56.
- Peterson, R. R., Gerson, K. (1992). Determinants of responsibility for child care arrangements among dual-earner couples. *Journal Marriage and Family*, 54, 527-536.
- Phares, V., Fields, S., Kamboukos, D. i Lopez, E. (2005). Still looking for poppa. *American Psychologist*, 60, 735-736
- Rohner, R. P. (1998). Father love and child development: history and current evidence. *Current Directions in Psychological Science*, 7(5), 157-161.
- Rohner, E. C., Chaille, C. i Rohner, R. P. (1980). Perceived parental acceptance–rejection and the development of children's locus of control. *The Journal of Psychology: Interdisciplinary and Applied*, 104(1), 83–86.
- Ručević, S. i Mihalj, I. (2013). Privrženost u adolescenciji – odnos kvalitete, stilova i dimenzija privrženosti: Usporedba djevojaka i mladića. *Psihologijske teme*, 22(1), 69-91.
- Sabatelli, R. M. i Waldron, R. J. (1995). Measurement issues in the assessment of the experiences of parenthood. *Journal of Marriage and the Family*, 57(4), 969–980.
- Salem, D. A., Zimmerman, M. i Notaro, P. C. (1998). Effect of family structure, family process, and father involvement on psychological outcomes among African-American adolescent. *Family Relations*, 47(4), 28-56.
- Salonen, A. H., Kaunonen, M., Åstedt-Kurki, P., Järvenpää, A., Isoaho, H. i Tarkka, M. (2009). Parenting self-efficacy after childbirth. *Journal of Advanced Nursing*, 65(11), 2324-2336

- Sayer, L. C., Gauthier, A. H. i Furstenberg, F. F., Jr. (2004). Educational differences in parents' time with children: Cross-national variations. *Journal of Marriage and Family*, 66(5), 1152–1169.
- Schaefer, E. S. (1965). A configurational analysis of children's reports of parent behavior. *Journal of Consulting Psychology*, 29(6), 552-557.
- Shek, D. T. L. (2006.), Perceived parent-child relational qualities and parental behavioral and psychological control in Chinese adolescents in Hong Kong. *Adolescence*, 41(163), 563-581.
- Shumow, L. i Lomax, R. (2002). Parental efficacy: Predictor of parenting behavior and adolescent outcomes. *Parenting: Science and Practice*, 2, 127-150.
- Silk, J. S., Steinberg, L. i Sheffield Morris, A. (2003). Adolescents' emotion regulation in daily life: Links to depressive symptoms and problem behavior. *Child Development*, 74(6), 1869-1880.
- Silverberg, S. B. i Steinberg, L. (1990). Psychological well-being of parents with early adolescent children. *Developmental Psychology*, 26, 658-666.
- Silverstein, L. B. i Auerbach, C. F. (1999). Deconstructing the essential father. *American Psychologist*, 54(6), 397–407.
- Sim, T. N. (2003). The father-adolescent relationship in the context of the mother-adolescent relationship: Exploring moderating linkages in a late-adolescent sample in Singapore. *Journal of Adolescent Research*, 18(4), 383-404.
- Slišković, A. (2017). Maritime psychology: Occupational Stress in Seafaring. In M. MacLachlan (Ed.), *Maritime psychology: Research in organizational and health behavior at sea* (p. 1–17). Springer International Publishing.
- Slišković, A. i Juranko, A (2019). General mental health of seafarers' partners: testing the role of personal resources and human-resource practices', *Work*, 64(2) 291 – 301

- Slišković, A. i Juranko, A. (2018). Dual life of seafarers' families: descriptive study of perspectives of seafarers' partners, *Community, Work & Family*, 22:5, 629-646
- Slišković, A. i Penezić, Z. (2015). Descriptive study of job satisfaction and job dissatisfaction in a sample of Croatian seafarers. *International Maritime Health*, 66, 97-105.
- Slišković, A. i Penezić, Z. (2015). Occupational stressors, risk and health in the seafaring population. *Review of Psychology*, 22(1-2), 29-39.
- Smetana, J. G., Metzger, A., Gettman, D. C., Campione-Barr, N. (2006.), Disclosure and secrecy in adolescent–parent relationships. *Child Development*, 77 (1), 201-217.
- Sočo, M., Keresteš, G. (2011). Roditeljsko ponašanje zaposlenih roditelja: povezanost s objektivnim obilježjima posla i subjektivnim doživljajem odnosa roditeljske i radne uloge. *Društvena istraživanja*, 20 (3), 647-669.
- Srdelić, D. (2006). *Obiteljske interakcije i depresivnost kod djece pomoraca*. Neobjavljeni diplomski rad. Zadar: Odjel za psihologiju Sveučilišta u Zadru.
- Starrels, M. E. (1994.). Gender differences in parent-child relations. *Journal of Family Issues*, 15(1), 148-165
- Steinberg, L. i Silk, J. S. (2002). Parenting adolescents. U M.H. Bornstein (Ur.), *Handbook of parenting (Vol. 1, 2. izd.; str. 103-133)*. Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Steinberg, L. (2001). We know some things: Parent–adolescent relationships in retrospect and prospect. *Journal of Research on Adolescence*, 11(1), 1–19.
- Sutlović, D., Raboteg-Šarić, Z. (2015). Povezanost kvalitete privrženosti roditeljima s različitim aspektima perfekcionizma kod adolescenata. *Napredak*, 157(4), 413-435.
- Szwedo, D. E., Hessel, E. T., Loeb, E. L., Hafen, C. A. i Allen, J. P. (2017). Adolescent support seeking as a path to adult functional independence. *Developmental Psychology*, 53(5), 949-961.

- Šepčević Sudar, A., Keresteš, G. (2014). *Doživljaj roditeljske kompetentnosti i stresa kod roditelja djece vrtičke dobi*. Diplomski rad. Zagreb: Odjel za psihologiju Filozofskog fakulteta.
- Štironja Borić, A., Roščić, S., Sedmak, M., Šepčević, A., Keresteš, G. (2011). Socijalno-kontekstualne odrednice roditeljskog ponašanja očeva i majki predškolske djece. *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, 13(3), 25-55.
- Tacón, A. M., Caldera, Y. M., i Bell, N. J. (2001). Attachment style, emotional control, and breast cancer. *Families, Systems, & Health*, 19(3), 319–326.
- Tuce, Đ. i Fako, I. (2014). Odrednice zadovoljstva životom kod adolescenata. *Psihologijske teme*, 23(3), 407-433.
- Van Bakel, H. J. A., Riksen – Walraven, J. M. (2002). Parenting and development of one – year – olds: Links with parental, contextual and child characteristics. *Child Development*, 73(1), 256-273.
- Van Brakel, A.M., Muris, P., Bogels, S.M. i Thomassen, C. (2006). A multifactorial model for the etiology of anxiety in non-clinical adolescents: Main and interactive effects of behavioral inhibition, attachment and parental rearing. *Journal of Child and Family Studies*, 15, 569 – 579.
- Vulić Prtorić, A. (2004). *Depresivnost u djece i adolescenata*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Walker, A. P. (2000): Parenting stress: a comparison of mothers and fathers of disabled and non-disabled children. Doctoral dissertation. University of North Texas, Department of philosophy.
- White, F. A. (2000.), Relationship of family socialization processes to adolescent moral thought. *The Journal of Social Psychology*, 140 (1): 75-91.

- Wong, M. S., Mangelsdorf, S. C., Brown, G. L., Neff, C. i Schoppe-Sullivan, S. J. (2009). Parental beliefs, infant temperament, and marital quality: Associations with infant-mother and infant-father attachment. *Journal of Family Psychology, 23*(6), 828-838
- Wood, J. J., i Repetti, R. L. (2004). What gets dad involved? A longitudinal study of change in parental child caregiving involvement. *Journal of Family Psychology, 18*(1), 237–249.
- Young, M., Karraker, K. i Cottrell, L. (2006.). Parenting self-efficacy and satisfaction with parenting: Relations with maternal well-being. *Paper presented at the annual meeting of the XVth Biennial International Conference of Infant Studies, Kyoto, Japan.*
- Yuan, A.S.V. i Hamilton, H.A. (2006). Stepfather involvement and adolescent well-being: Do mothers and nonresidential fathers matter? *Journal of Family Issues, 27*, 1191-1213.
- Zimmerman, M. A., Salem, D. A. i Maton, K. I. (1995). Family structure and psychosocial correlates among urban African American adolescent males. *Child Development, 66*, 1598-161

8. PRILOZI

8.1 Prilog 1.

Tablica 1 Prikaz koeficijena korelacije za sociodemografske karakteristike očeva i adolescenata, karakteristika posla, očeve procjene roditeljske kompetentnosti, procjene očevog roditeljskog ponašanja od strane adolescenata, te otuđenosti od očeva kao dimenzije kvalitete privrženosti (Nadolescenti=49, Nočevi=49)

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
1. Dob oca	1	.45*	.24	.23	.04	-.27	.17	-.01	.01
2. Dob djeteta		1	-.03	.30*	.04	-.34*	-.07	-.16	.04
3. Roditeljska kompetentnost			1	.57*	.43*	-.36*	.28	-.31*	.05
4. Zadovoljstvo roditeljstvom				1	.49*	-.41*	.20	-.37*	.16
5. Roditeljska podrška					1	-.30*	.29*	-.60*	.10
6. Restriktivna kontrola						1	-.28*	.58*	-.01
7. Popustljivost							1	-.33*	-.00
8. Otuđenost								1	-.05
9. Mjeseci odsutnosti oca									1

Napomena: $p < 0.05^*$